

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL SANAT EĞİTİMİ ANA SANAT DALI**

MANİSA İLİNDE DİNİ MÜZİK GELENEKLERİ

Yüksek Lisans Tezi

AHMET İNCE

İZMİR – 2024

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL SANAT EĞİTİMİ ANA SANAT DALI**

MANİSA İLİNDE DİNİ MÜZİK GELENEKLERİ

Yüksek Lisans Tezi

AHMET İNCE

DANIŞMAN: DOÇ. DR. SERKAN ÇELİK

İZMİR – 2024

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Manisa İlinde Dini Müzik Gelenekleri” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

25.07.2024

Ahmet İNCE

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

MANİSA İLİNDE DİNİ MÜZİK GELENEKLERİ

Ahmet İNCE

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel Sanat Eğitimi Ana Sanat Dalı

Kültür ve Sanat Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı

Manisa, tarih boyunca Türk ve İslam geleneklerinin yaşatıldığı şehirlerden biridir. Bulunduğu konumu itibarıyla yörede oluşup gelişen kültürel, sanatsal ve dini müzik birikimleriyle hem kendi çevresinde, hem de Türk Müziği tarihinde etkili bir şehir olmuştur. Nice şehzadelerden sultanlara, âlimlerden âriflere, ozanlardan âşıklara, bestekarlara ve şairlere ev sahipliği yapan Manisa, müzik kültürü açısından oldukça zengindir. Manisa'da dini ve tasavvufî hayat, tarih boyunca müzik geleneğini de korumuş ve geliştirmiştir. Camilerde, cemiyetlerde, mevlevihanelerde, tekkelerde ve cem evlerinde icra edilen dini müzik kültürü, bölgeye özgü tavır ve üslup taşımaktadır. Kültürel ve sanatsal gelenek içerisinde süregelen Manisa'da dini müzik geleneğinin korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması önem arz etmektedir. Bu çalışmamızda günümüze kadar araştırma yapılmamış olan, tarihi ve kültürü açısından önemli bir değere sahip olan Manisa ilinin, dini müzik gelenekleri araştırılmaya ve ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Manisa, Dini Müzik, Cami, Tekke, Ezan

ABSTRACT

Master's Thesis

Religious Music Tradition In Manisa Province

Ahmet İNCE

Izmir Katip Celebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of Basic Art Education

Culture and Arts Management Master's Program

Manisa is one of the cities where Turkish and Islamic traditions have been kept alive throughout history. Due to its location, it has become an influential city both in its own environment and in the history of Turkish Music, with its cultural, artistic and religious musical accumulations that have developed and developed in the region. Manisa, which has hosted many princes and sultans, scholars and wise men, bards and minstrels, composers and poets, is very rich in terms of musical culture. Religious and Sufi life in Manisa has also preserved and developed the musical tradition throughout history. The religious music culture performed in mosques, societies, Mevlevi lodges, dervish lodges and cem houses has an attitude and style specific to the region. It is important to preserve, keep alive and transfer the religious music tradition in Manisa, which continues within the cultural and artistic tradition, to future generations. In this study, we tried to research and reveal the religious music traditions of Manisa province, which has an important value in terms of history and culture, which has not been researched until today.

Keywords: Manisa, Religious Music, Mosque, Tekke, Azan

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR	x
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN AMACI.....	3
ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	4
ÇALIŞMADA KULLANILAN YÖNTEM	4

BİRİNCİ BÖLÜM MANİSA İLİ VE TARİHÇESİ

1.1. TARİHÇE	5
1.2. İBADETHANE VE DİNİ YAPILARI	6
1.2.1. Manisa Mevlevihanesi ve Mevlevilik	8
1.2.2. Manisa Kabak Tekkesi	10
1.2.3. Yunus Emre ve Taptuk Emre Türbesi	10
1.2.4. Manisa Cemevleri	11
1.2.5. Manisa Entekkeli Dergâhı ve Rifâîlik	12

İKİNCİ BÖLÜM

DİN NEDİR?

2.1. DİNİ MÜZİK NEDİR?	14
2.2. DİNİ MÜZİK FORMLARI.....	15
2.2.1. Cami Müziği.....	15
2.2.1.1. Bestelenmemiş Cami Müziği Formları	16
2.2.1.2. Bestelenmiş Cami Müziği Formları	16
2.2.2. Tekke Müziği	18
2.2.2.1. Tekke Müziği Formları ve Bölümleri:	18
2.2.2.1.1. Mevlevî Müziği:	20
2.2.2.1.2. Bektaşî Müziği:.....	20
2.2.2.1.3. Kâdirî Müziği:	21
2.2.2.1.4. Celvetî Müziği:	21
2.2.2.1.5. Gülşenî Müziği:	21
2.3. İSLAM DİNİNE GÖRE MÜBAREK GÜN VE GECELERDE DİNİ MUSİKİ	21
2.3.1. Rebiülevvel Ayı:	22
2.3.2. Recep Ayı:.....	22
2.3.3. Şaban Ayı:	23
2.3.4. Ramazan Ayı:	23
2.3.5. Muharrem Ayı:	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANİSA İLİNDE DİNİ MÜZİK GELENEĞİNDEKİ UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİNE YÖNELİK BULGULAR.....25

3.1. MANİSA'DA DİNİ MÜZİK GELENEKLERİ	26
---	----

3.1.1. Süt Mevlidi Geleneği	26
3.1.2. Asker Uğurlama Gelenekleri.....	26
3.1.3. Manisa Mesir Festivali	27
3.1.4. Manisa Camilerinde Merkezi Sistem Ezan Yayını	29
3.1.5. Yağmur Duası Gelenekleri.....	30
3.1.6. Manisa Türk Tasavvuf Müziği, Hafızlar ve Mevlidhanlar Şöleni	31
3.1.7. Sünnet, Düğün Geleneklerinde Dini Müziğin Yeri ve Önemi	33
3.1.8. Ölüm İle İlgili Adet ve İnanışlar	33
3.2 MANİSA’DA DİNİ MÜZİĞE YÖN VERENLER	34
3.2.1. Manisalı Hasan Kenzî Efendi:.....	34
3.2.2. Hüseyin Kemal Efendi	35
3.2.3. Bestekâr Müftü Alim Efendi	35
3.2.4. Birrî Mehmed Dede Derviş Mehmed Çelebi	36
3.2.5. Hasan Rüşdi Efendi:.....	36
3.2.6. Ahmed Vehbi Efendi:.....	37
3.2.7. Hafız Fahri Kanel	37
3.3. MANİSA'DA FAALİYET GÖSTEREN TASAVVUF MÜZİĞİ KOROLARI.	38
SONUÇ.....	41
KAYNAKÇA	43
ÖZGEÇMİŞ.....	45

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Manisa Mevlevihanesi	10
Şekil 2: Kabak Tekkesi	10
Şekil 3: Yunus Emre – Tabduk Emre Türbesi	11
Şekil 4: Manisa Kula İlçesi Yunus Emre Köyünde her yıl yapılan geleneksel "Tabduk Emre ve Yunus Emre'yi Anma Programı"	11
Şekil 5: Entekkeli Dergâhı'nın üstte dışarıdan görünüşü	13
Şekil 6: Entekkeli Dergâhı'nın üstte dışarıdan, sağda iç avludan görünüşü.....	13
Şekil 7: Manisa Mesir Macunu Festivali	27
Şekil 8: Uluslararası 473. Mesir Macunu Festivali	28
Şekil 9: Uluslararası 473. Mesir Macunu Festivali	28
Şekil 10: 476. Mesir Macunu Festivali	28
Şekil 11: 476. Mesir Macunu Festivali	29
Şekil 12: 476. Mesir Macunu Festivali	29
Şekil 13: Manisa Koca Dede Mevkiinde Düzenlenen 1000 Kişilik Yağmur Duası	30
Şekil 14: Manisa Sarıgöl'de Düzenlenen 5000 Kişilik Yağmur Duası	31
Şekil 15: Manisa Sarıgöl İlçesi Karacaali Mahallesi'nde bulunan Kokulu Dede Türbesi mevkiinde gerçekleştirilen yağmur duası	31
Şekil 16: Manisa Türk Tasavvuf Müziği ve Mevlidhanlar Derneği Tasavvuf Musikisi Korusu	32
Şekil 17: Manisa Türk Tasavvuf Müziği ve Mevlidhanlar Derneği Korusu	32
Şekil 18: Manisa Türk Tasavvuf Müziği ve Mevlidhanlar Derneği Mevlidhanları	32
Şekil 19: Manisa'da Hafızlar ve Mevlidhanlar Şöleni	33
Şekil 20: Hafız Fahri Kanel Yönetiminde Manisa Kula İlçe Müftülüğü Tasavvuf Müziği Korusu 2002	38

Şekil 21: Manisa Demirci Tasavvuf Müziği Korusu	39
Şekil 22: Şehzadeler Belediyesi Tasavvuf Müziği Korusu, Manisa Lale Salonu Kültür Merkezi (Şehzadeler Belediyesi Arşivi)	39
Şekil 23: Şehzadeler Belediyesi Tasavvuf Müziği Korusu, Manisa Rum Mehmed Paşa Bedesten Naikah Salonu (Şehzadeler Belediyesi Arşivi)	40
Şekil 24: Şehzadeler Belediyesi Tasavvuf Müziği Korusu, Köprübaşı Belediyesi Konferans Salonu (Şehzadeler Belediyesi Arşivi)	40

KISALTMALAR

M.Ö : Milattan Önce

M.S : Milattan Sonra

H.z. : Hazreti

SAV : Sallallahu aleyhi ve sellem (Allah'ın selamı onun üzerine olsun)

A.S : Aleyhisselam (Allah'ın selamı onun üzerine olsun)

Sn. : Sayın

Doç. : Doçent

Dr. : Doktor

H : Hicri

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

ÖNSÖZ

Anadolu'nun, zengin bir tarih ve kültürel mirasına sahip şehirlerinden birisi de Manisa'dır. Bu zenginlik sadece tarihi eserlerinde ve geleneklerinde değil, aynı zamanda müzikte de önemli bir yer tutar. Manisa'nın müzik geleneği, köklü bir geçmişe sahiptir. Manisa'nın coğrafi yapısı, müziğin çeşitlenmesine de katkıda bulunmuştur. Bu çeşitlilik, farklı coğrafi bölgelerden ve kültürel etkileşimlerden gelen müziğin Manisa'ya taşınmasına olanak tanır. Özellikle köylerde ve kasabalarda yaşayan halk, kendi müziksel miraslarını sürdürmekte ve geliştirmektedir. Manisa'nın müziği, genellikle halk müziği türünde kendini gösterir. Manisa, geleneksel müziği yaşatmak ve tanıtmak amacıyla çeşitli müzik festivallerine ev sahipliği yapmaktadır. Bu festivaller, hem yerel sanatçılara hem de ulusal düzeyde tanınmış müzisyenlere sahne olur. Manisa Mesir Festivali, Yöresel ürün festivalleri, Ramazan Ayı faaliyetleri, Manisa Hafızlar ve Mevlidhanlar Şöleni gibi etkinlikler, ilin müzik geleneğinin korunmasına ve yayılmasına katkıda bulunur. Manisa, zengin tarihi ve kültürel mirasıyla müziğin de önemli bir parçasıdır. Köklü zeybek müziği geleneği, Manisa'nın müzik sahnesinin temelini oluştururken, yöresel festivaller ve yerel sanatçılar bu mirası canlı tutmaya devam etmektedir.

Bu çalışmamızda, Manisa'da dini müzik gelenekleri konusunda elde ettiğimiz bilgilerin, toplanıp bir araya getirilen bulguların, nesilden nesile aktarılmasında, gelecek kuşaklara dini müzik kültürümüzün taşıyıcısı olarak öneminin daha iyi anlaşılabilceği düşünülmektedir.

Çalışmamızda, bilgi, birikimi ve tecrübelerini benimle paylaşan, mesai saatleri içinde ve dışında her türlü desteği sağlayan, akademik olarak farklı pencerelerden bakmayı öğreten danışman hocam Sn. Doç. Dr. Serkan Çelik Beyefendi'ye teşekkür ederim.

Ahmet İNCE

İzmir-2024

GİRİŞ

Ege Bölgesinin aşağı gediz bölgesinde konumlandırılmış antik dönemde Spiylos olarak bilinen spil dağının eteğinde kurulmuş bir ilimizdir. Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli sancağı olan, birçok padişahın yetiştiği Şehzade şehri olarak anılan, geleneği yüzyıllara dayanan mesiri ve yöreye özel sultaniye üzümü ile tanınan, Antik çağda "Magnesia" , Roma İmparatorluğu zamanında "Magnesia ad Sipylum" şeklinde adlandırılmıştır. Şehrin kelime anlamı büyük şehir demektir. Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük 14. kentidir.

Manisa ili Ege Bölgesinde yer alan, İzmir'e komşu sınırı olan bir ilimizdir. Tarih boyunca farklı kültürlerle ve medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Manisa önemli tarihi ve kültürel zenginliklere sahiptir. Üniversiteler ve araştırma merkezleri açısından oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Türkiye'nin önemli üniversitelerden biri olan Celal Bayar Üniversitesi Manisa'da bulunmaktadır.

"Epigrafik Belgeler ve Antik Edebi Eserler Işığında Magnesia ad Sipylum" konulu makaleden (Sargın, 2020) edindiğimiz bilgilere göre, Manisa'nın tarihi, antik dönemlere kadar uzanır. Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar ve Romalılar gibi pek çok medeniyet, bu topraklarda iz bırakmıştır. Özellikle Roma İmparatorluğu döneminde Manisa, Magnesia ad Sipylum olarak adlandırılmış ve büyük bir kültürel merkez olmuştur. Bu dönemde, tiyatro, tapınaklar ve anıtsal yapılar inşa edilmiştir. Manisa, İslam'ın yayılmasının ardından Müslümanların egemenliğine girmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştur. Osmanlı döneminde Manisa, kültür ve sanatın geliştiği bir merkez olmuştur. Şehirde birçok medrese, cami, kütüphane ve kültürel mekanlar inşa edilmiştir. Bu dönemde Manisalı bilim insanları ve sanatçılar, İslam dünyasına katkılarda bulunmuşlardır. Manisa, edebiyat ve sanatın da önemli bir merkezi olmuştur. Şehirde yetişen pek çok ünlü şair ve yazar bulunmaktadır. Ayrıca Osmanlı döneminde Manisa'da çeşitli sanat dalları gelişmiştir. Minyatür, tezhip, çini ve halı dokuma gibi el sanatları, Manisa'da ustalar tarafından icra edilmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerine ihraç edilmiştir. Manisa, zengin

tarihî mirası, ilim ve irfan geleneği, kültürel çeşitliliği ve sanat katkıları ile Türk ve İslam coğrafyasına büyük katkılarda bulunmuş bir şehirdir. Bugün bile bu miras yaşatılmaya devam etmektedir. Manisa'nın tarihi, ilim, irfan, kültür ve sanat donanımı, bu şehri Türk ve İslam dünyasının önemli bir köşesi olarak korumaya devam etmektedir.

İslam medeniyeti kendi hakimiyetinde bulunan topluluklar için sanatta, mimari yapıda ve kültürel eğitimde öncülük etmiş bir medeniyettir. İslam Medeniyeti devlet geleneğine sahip çıkmış , insanlık tarihine de önemli katkılar sağlamıştır. Kendinden sonraki tüm kuşaklara ilim irfan konusunda kültürel miraslar bırakmış, farklı medeniyetlere de ilmi ve kültürel anlamda değerler kazandırmıştır. Manisa, geçmişten günümüze ev sahipliği yaptığı medeniyetlerin kültürlerinin yaşatıldığı bir şehir olarak tarih, ilim, irfan, kültür ve sanat donanımıyla Türk ve İslam coğrafyasına büyük katkılar sunmuştur. Manisa, müzik kültürü bakımından da çok zengindir. Geçmişten günümüze, halk ozanı âşıklara, musikişinas üstaplara, sanatçı ve şairlere her alanda ilham olmuş bir şehirdir. Bölgenin tarihi dokusu ile tasavvuf anlayışı da müzik kültürünü korumuş ve geliştirmiştir. Şehrin tasavvufi yaşantısı ile ortaya çıkan, güftelerin, bestelerin günümüze kadar aktarılan müzik geleneğinin korunup, sonraki kuşaklara aktarılması büyük önem arz etmektedir. Dini musiki alanında ise, ezan, salâ, mevlid-i şerif, ilahi, kaside icralar, çalışmamızda bize yön vermiştir. Bu çalışmamız sayesinde Manisa bölgesindeki dini müzik gelenekleri incelenerek, bölgenin kendine mahsus dini müzik kültürü, yöreye ait bestelenmiş ve icra edilmiş eserler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ülke genelinde tanınmış hafızların ve mevlidhanların Manisa'da geleneksel hale getirdikleri etkinliklerin, bölgeye sağladığı kazanımlar ve değerleri ele alınmıştır. Arşiv araştırmalarımızın neticesinde yöredeki dini müzik geleneklerinin gelecek kuşaklara yansıtılması hedeflenmektedir.

Çalışmamızın giriş bölümü tezin amacı, konusu, çalışmada kullanılan yöntem, teknik, metodoloji ve sınırlılıkları kapsamaktadır. Birinci bölümde Manisa tarihi, şehrin coğrafi yapısı, kültür ve sanatı, ibadethane ve dini yapıların anlatımı ile devam edecektir. İkinci bölümümüzde dini müzik formları ele alınacak, İslam kültüründe mübarek kabul edilen aylarda, haftalarda ve özel günlerde icra edilen dini müzik tür ve biçimleri incelenecektir. Üçüncü bölümde ise Manisa'da dini müzik gelenekleri,

şehrin manevi yapısıyla örtüşen dini müzik türleri, Manisa'da yetişmiş musikişinaslar ele alınarak, sonuç, kaynakça ve ekler ile tez sona erecektir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışma ile Manisa ilinde yapılan, dini müzik uygulamaları incelenerek, şehrin kendine mahsus müzik formlarını ve eserlerini belirlemek, dini müzik kültürünü ve bölgede eskiden günümüze yapılmış olan bu alandaki çalışmalar incelenmiştir. Dini müzik alanında icra edilmiş ezan, sela, mevlid, mevlevi ayini, zikirler, semahlar, ilahiler, kasideler ve Manisa'da yetişmiş hafız bestekârların eserleri araştırılmıştır. Müzik geleneği çerçevesinde yapılmış dersler, koro faaliyetleri ve bu konuda elde edinilen kazanımlarla birlikte, dini günlerde ve gecelerde icra edilen mevlid-i şerif programları, cami müziği formunda yapılan icralar ele alınmıştır. Saruhanoğulları Beyliği döneminde kurulan ve günümüzde müze olarak kullanılan Manisa Mevlevihane'sinde geçmişten günümüze kadar müziğe dair yapılmış çalışmalar hakkında bilgi toplanmıştır. İbadethaneler ve dini yapıların mimari özelliklerindeki ses akustiği ve bu özelliklerin kullanım biçimleri konusunda incelemeler yapılmıştır. Manisa ilinde kurulmuş olan, günümüzde de varlığını sürdüren müzik cemiyetleri ve derneklerin yapmış oldukları faaliyetler hakkında bilgi toplanmıştır. Yöreyle ait festivallerde, düğünlerde, sünnet cemiyetlerinde, nişan, doğum, asker uğurlama gibi etkinlikler araştırılmıştır. Belediyelerin yapmış oldukları müzik çalışmaları, konserleri, koro faaliyetleri incelenip, radyo ve televizyon kuruluşlarında, dijital platformlarda, sosyal medyada yayınlanmış eserlere ulaşılmıştır. Faaliyetlerini devam ettiren tekke, cem evleri ve dergâhlar araştırmamız esnasında bizlere yön vermiştir. Manisa ilinin Kula ilçesinde türbesi bulunan Tapduk Emre ve Yunus Emre'de yapılan geleneksel anma programları ve bu programların bölgeye yansımaları incelenmiştir. Edinilen bilgiler doğrultusunda, Manisa ilindeki dini müzik gelenekleri hakkında gelecekte de araştırmacı ve icracı olmak isteyen nesillere kaynak gösterilmesi ve fayda sağlanabilmesi hedeflenmektedir.

ARAşTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Çalışmamız; Manisa ilini kapsamaktadır. Dini müzik konusunda, bütün dinlerin müzik gelenekleri konu olacağından, araştırmamızda İslam dini müzik gelenekleri ele alınmıştır. Geçmişten günümüze, dini müzik çalışmaları ve bu çalışmaların yapıldığı mekanlar, bu konudaki teorik kavramların anlamları, Manisa'da bulunan tarihi yapılar, geçmişten günümüze devam eden dini müzik gelenekleri ve bu konuda kültürel mirasımıza yön vermiş önemli şahsiyetler ile sınırlandırılmıştır.

ÇALIşMADA KULLANILAN YÖNTEM

Manisa' da dini müzik gelenekleri hakkında sağlıklı bilgilerin toplanması, konumuzla ilgili kaynak kişilerle görüşülmesi, ilçelerin ve dini yapıların gezilmesi gibi etkinlikler yapılarak gerekli bilgilere ulaşmaya çalışılmıştır. Kütüphaneler ve yazılı görsel yayınlar, doğru kaynaklara ulaşmamıza yardımcı olmuştur. Manisa Hafızlar ve Mevlidhanlar Derneği Başkanı Ali Gülfıdan, Manisa'da ikamet eden mevlidhanlar ve bizlere konu hakkında bilgi veren din görevlileriyle konu hakkında yapılan röportajlar, çalışmamıza katkı sağlamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MANİSA İLİ VE TARİHÇESİ

1.1. TARİHÇE

Manisa ve çevresi, antik dönemde Lidyalılar, Persler, Makedonlar ve Romalılar gibi çeşitli uygarlıkların etkisi altında kalmıştır. Bu dönemde şehir Magnesia, Sardes ve Tralleis gibi önemli antik yerleşimlere ev sahipliği yapmıştır. Manisa, Roma İmparatorluğu döneminde büyük önem kazanmıştır. Manisa, Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası olarak varlığını sürdürmüş ve bu dönemde önemli bir yerleşim merkezi olmaya devam etmiştir. Selçuklu ve Osmanlı Döneminde Manisa, Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad döneminde Türk egemenliğine girmiştir. Daha sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmiş ve Osmanlılar döneminde büyük bir gelişim yaşamıştır. Fatih Sultan Mehmed, Kanuni Sultan Süleyman gibi padişahlar, yöneticilik tecrübelerini burada edinmişlerdir. Kanuni Sultan Süleyman Manisa'da büyüştür (Sonyıldırım , 2007).

Manisa'nın, Osmanlı zamanında Saruhan Sancağı olarak idare yapısı içinde yer aldığı, Cumhuriyetin ilanından sonra da Saruhan ili olarak bilindiği Manisa Valiliği websitesi kaynaklarında bildirilmektedir. 1927 yılında Manisa ismini almıştır. Mondros Ateşkes Antlaşmasında; Aydın Vilayetine bağlıydı. Saruhan Sancağının merkezi olan Manisa, İzmir'den sonra Batı Anadolu'nun ikinci büyük kentiydi. Günümüzde "Manisa Kalesi" olarak adlandırılan ve Magnesia ad Sipylum Kenti'nin güneyinde iç kale ve dış kale olmak üzere ikiye ayrılmış Geç Bizans Dönemi'ne tarihlenen sur duvarları bulunmaktadır. İç surlar "Sandık Kale" adıyla bilinen mevkide beşgen planlı yapılmıştır ve kentin kurulduğu dağın zirvesinde yer almaktadır. Dış kaleye ait duvarlar ise kentin daha alt seviyesinde Sipylos Dağı'na paralel şekilde uzanmaktadır (Sargın, 2020).

Manisa, Yunan işgaline karşı direniş göstermiş ve Kurtuluş Savaşı'nın önemli merkezlerinden biri olmuş, sonrasında ise, sanayi ve tarım merkezi haline gelmiştir. Şehir, tarihi ve kültürel mirasıyla da dikkat çeken bir turistik yerleşim yeri olarak bilinmektedir. Manisa 2012 yılında büyükşehir statüsü kazanmıştır. Manisa şehrinde;

- Saruhanoğulları Beyliği eserleri, külliye, bedestenler, hanlar, hamamlar, camiler, köprüler, çeşmeler ve Mevlevihane gibi Osmanlı Eserleri,
- Şehzadeler şehri, Magnesia, Mesir, Manisa Bezi, geleneksel el sanatları, musiki, mehter gibi değerleri,
- Spil Dağı Milli Parkı, Dağ Laleleri (Anemone), yaban atları, endemik bitki türleri,
- Dağcılık, yamaç paraşütü, izcilik, trekking vb. spor imkânları,
- Sardes, Bin Tepeler, Ayak İzleri, Marmara Gölü, Demirköprü Barajı, Adala, termal turizm kaplıcalar, ılıcalar, kiliseler (Thyatera, Philedelpiya, Sardes), Aigai, Niobe, Kybele, tarihi kaleler, Yanık Yöre (katakaumene), Jeopark, volkanik dağlar, peri bacaları,
- Kula evleri, Yunus Emre köyü ve türbe, halı-kilim dokumacılığı, ebru, hat, tezhip, minyatür, yemek kültürü, bitkisel üretimin çeşitliliği,

Halk kültürü ürünleri, folklorik değerler, kırsal turizm köyleri (Darkale, Ayvacık, Turgutalp, SultanYaylası, Osmancalı, Ortaköy, Türkmen, Gülbahçe, Tekelioğlu, Pazarköy, Gökeyüp, Yunus Emre, İncesu, Encekler vb) bulunmaktadır.

1.2. İBADETHANE ve DİNİ YAPILARI

Manisa, tarihi açıdan zengin bir şehir olduğundan çeşitli dini yapılar ve ibadethaneler barındırmaktadır. Manisa'da bu büyük camilerin yanı sıra küçük mahalle camileri ve tarihi önemi olan diğer ibadethaneler de bulunmaktadır. Bu yapılar, şehrin dini ve kültürel mirasını oluşturan önemli unsurlardır. Bu önemli eserlerin başlıcaları şunlardır:

Ulu Cami: Tarihi 13. yüzyıla kadar uzanan bu cami, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde çeşitli zamanlarda yeniden inşa edilmiştir. Manisa'daki en eski camilerden biridir.

Sultan Camii ve Külliyesi: Osmanlı döneminde yapılmış olan bu cami, Manisa'nın en önemli tarihi camilerinden biridir. II. Murad zamanında inşa edilmiştir. Her yıl geleneksel olarak düzenlenen mesir saçma töreni Sultan Cami minare ve kubbelerinden yapılmaktadır.

Muradiye Camii ve Külliyesi: II. Murad'ın eşi Huma Hatun tarafından yaptırılmış olan bu cami, Manisa'nın simgelerinden biridir. 1586 yılında yapılmıştır.

Seyyid Battal Gazi Camii ve Külliyesi: Selçuklu döneminden kalma önemli bir camidir. Cami, medrese, türbe ve çeşitli yapıları içermektedir. Manisa merkez ve ilçelerinin başlıca tarihi camileri şunlardır:

Hatuniye Camii: Manisa Hatuniye Camii, Osmanlı döneminde yapılmış önemli bir camidir. Cami, II. Murad'ın eşi Huma Hatun tarafından yaptırılmıştır. Hatuniye Camii'nin yapım tarihi 1586 olarak bilinmektedir. Cami günümüzde Manisa'nın merkez camisi olarak faaliyet göstermektedir. Merkezi ezan bu camiden okunmakta olup, merkezde bulunan bütün camilere buradan yayınlanmaktadır.

Çeşnigir Camii - Manisa Merkez

İvazpaşa Camii - Manisa Merkez

Dilşikar Hatun Camii - Manisa Merkez

Paşa Cami ve Hamamı - Akhisar

Yeni Cami ve Külliyesi- Akhisar

Şeyh Sinan Camii - Alaşehir

Yıldırım Beyazid Camii - Alaşehir

Şahuban Camii - Gölarmara

Halime Hatun Camii ve Külliyesi - Gölarmara

Kurşunlu Cami - Kula

Ayn-ı Ali Camii - Manisa Merkez

İbrahim Çelebi Camii - Manisa Merkez

Lala Paşa Camii - Manisa Merkez

Derviş Ali Camii - Manisa Merkez

Alaybey Camii - Manisa Merkez

Sarabat Camii - Manisa Merkez

Hüsrev Ağa Camii - Manisa Merkez

Ulu Cami - Akhisar

Darkale Minareli Camii – Soma

1.2.1. Manisa Mevlevihanesi ve Mevlevilik

Mevlevilik, 13. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan ve özellikle Mevlana Celaleddin Rumi'nin öğretilerine dayanan bir tasavvuf tarikatıdır. Mevleviliğin kurucusu Mevlana Celaleddin Rumi'dir. Rumi'nin eserleri, özellikle "Mesnevi" ve "Divan-ı Kebir," Mevleviliğin temel öğretilerini oluşturur. Mevleviliğin en bilinen ritüeli, "sema"dır. Sema, Allah'a yakınlaşmayı ve manevi bir birlikteliği simgeler. Dervişlerin dönerek yaptığı bu ritüel, hem fiziksel hem de ruhsal bir arınmayı ifade eder. Mevlevilik, tasavvufun derinliklerine inerek bireyin manevi bir arayış içinde olması gerektiğini vurgular. Tasavvuf, kişinin Allah ile olan ilişkisini derinleştirmeyi ve ruhsal gelişimini sağlamayı amaçlar. Mevleviliğin sanatsal yönü de oldukça önemlidir. Mevlevilik, evrensel bir sevgi anlayışını ve hoşgörüyü ön planda tutar. Mevlevilik, tarihte birçok önemli şahsiyet ve düşünür tarafından benimsenmiş ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde etkili olmuştur. Günümüzde de dünya genelinde birçok insan tarafından öğretileri ve pratiği yaşatılmaktadır.

Mevlevîhâneler XVIII ve XIX. yüzyıllarda daha ziyade kendi şeyhleri tarafından açılmış, harap veya yıkılmış olanları yine onlar tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Urfa, İpek (Hüdâverdi Paşa), Bahâriye, Üsküdar ve Hanya mevlevîhâneleri ile Samsun, Manisa, Çorum ve Çankırı'daki ikinci mevlevîhâneler bu devirde kurulmuştur.

Mevlevî tarikatının yapısı olan mevlevîhâneler, mevlevîliğin yayılması ile eş zamanlı olarak Konya'dan başlayıp önce Anadolu'ya ardından da Osmanlı coğrafyasının dört bir yanına dağılmıştır. Anadoludaki mevlevîhâneler, önceki tarikat yapıları gibi "merkezi mekânlı" olarak tanımlanan ve kubbeli bir avluya açılan eyvanlardan oluşan bir planda yapılmışlardır. İlk mevlevîhânenin ne zaman kurulduğu kesinlik kazanmamakla beraber Hz. Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled tarafından düzenlendiği Divanî Mehmed Çelebi (Sultan Divanî) zamanında çoğaldığı sanılmaktadır. Hz. Mevlâna'nın yaşamında birkaç derviş hücresi mevlevîhânenin çekirdeğini oluştururken; Hz Mevlâna'nın vefatından sonra ilk yapılan derviş hücreleri ile yapı genişletilmiş, onlara semahane ve çelebi dairesi eklenmiş, böylelikle ilk tarikat yapısının temelleri atılmıştır. Konya'daki ilk mevlevîhâne Asitâne-i Aliyye, Huzur-ı Pir gibi isimler ile de anılmıştır.

Daha sonraları Anadolu'nun dört bir yanında inşa edilen mevlevîhâneler ise şehrin gürültüsünden, maddi hayattan ve tarikat hayatıyla ilişkisi olmayan insanlardan uzak kalabilmek amacıyla XIII. ve XV. yüzyıllar arasında, ağırlıklı olarak dönem içerisindeki ticari merkezlerin ve bu ticari merkezleri birbirine bağlayan yolların üstündeki şehirlerde kurulmuşlardır. Manisa, Amasya, Kayseri, Karaman mevlevîhâneleri bu tarikat merkezlerine örnek olarak gösterilebilirler (Pala Azsöz, 2018).

Manisa'nın Spil Dağı eteklerinde bulunan mevlevihane kitabesinden edinilen bilgilere göre, Saruhan Bey'in torunu İshak Çelebi tarafından 1368-1369 yıllarında yapılmıştır. Dönemsel olarak bir çok restorasyon görmüş olan mevlevihanede bir çok şair ve musikişinas yetişmiştir. Semazenler için verilen ve özel bir eğitim gerektiren sema eğitimleri yapıldığı bilinmektedir. Manisa Mevlevihanesinde şeyhlik yapmış ve posta oturmuş başlıca isimler şunlardır (Dörtbudak , 2010).

1- Şeyh Ali Efendi b. Muharrem Efendi

2- Mehmed Lütfi Dede

3- Osman Çelebi Efendi

4- Mehmed Bahâeddin Çelebi

5- Şeyh Ahmed Efendi

6- Mahmud Fahreddin Çelebi,

7- Abdülvahid Çelebi

8- Abdülhalim Çelebi

9- Birrî Mehmed Dede

10- Derviş Ahmed Kâmilî Efendi

11- Ferruh Çelebi

12- Tevhide Hanım

13- Hasan Rüştü Efendi

14- Âlim Ahmed Mevlevi Efendi

15- Aşkî Mehmed Efendi

Şekil 1: Manisa Mevlevihanesi (<https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=1156>)

1.2.2. Manisa Kabak Tekkesi

Kabak Tekkesi'nin inşa kitabesi yoktur. Yapının XVI. yüzyılda İbrahim Çelebi veya XVII. yüzyılda Uşşakî tarikatına mensup Pilavcı Hacı Hüseyin tarafından yaptırıldığına ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Bununla birlikte, yapının mimari özellikleri itibari ile XV. yüzyıla tarihlendirilmesi daha uygun görünmektedir. Yapının kim tarafından yaptırıldığı kesinlik kazanmamıştır. Tekke, kare planlı ve tek kubbeli bir yapıdır. Kuzey cephesinde iki birimli bir revak bulunmaktadır. Beden duvarları taş ve tuğla ile almaşık düzende örülmüştür. İç mekân, duvarlar ve kubbe kasnağı üzerine açılmış çok sayıda pencereyle aydınlanmaktadır (Manisa Kültür Varlıkları, 2019). Günümüzde bu yapıt, "Mevlana Düşüncesi Araştırmaları Derneği" olarak hizmet vermektedir.

Şekil 2: Kabak Tekkesi (<https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=1228>)

1.2.3. Yunus Emre ve Taptuk Emre Türbesi

Manisa'nın Kula ilçesi, Türkiye'nin önemli dini ve kültürel miraslarından birine ev sahipliği yapmaktadır. Yunus Emre ve Tapduk Emre Türbesi, bu ilçede bulunan

ve her yıl ziyaretçilere açık olan önemli dini ve turistik mekanlardan biridir. Türbe, ünlü Türk halk şairi Yunus Emre ve onun hocası olarak bilinen derviş Tapduk Emre'ye adanmıştır. Her yıl Kadir Gecesi'nde, türbede iftar yemeği verilir. Türbede özellikle Kadir Gecesi programları vesilesiyle, her yıl Tapduk ve Yunus Emre'yi anma etkinlikleri düzenlenmektedir. Kur'an-ı Kerim okunarak dualar yapılır. Yunus Emre ilahileri eşliğinde mevlid-i şerif programları düzenlenir.

Şekil 3: Yunus Emre – Tapduk Emre Türbesi (Manisa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi)

Şekil 4: Manisa Kula İlçesi Yunus Emre Köyünde her yıl yapılan geleneksel "Tabduk Emre ve Yunus Emre'yi Anma Programı" (Manisa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi)

1.2.4. Manisa Cemevleri

Alevilerin toplanıp ibadet ettiği mekanlara Cemevleri denilmektedir. Cemevleri, bu inançlara sahip insanlar için manevi bir merkezdir ve çeşitli ibadetler, ritüeller ve toplumsal etkinliklerin düzenlendiği yerlerdir. Manisa'nın merkezinde ve ilçelerinde Alevi-Bektaşî topluluklarına hizmet veren cem evleri mevcuttur. Bu cem evleri, ibadetlerin yanı sıra kültürel etkinlikler, semahlar ve özel günlerin kutlanması için kullanılır. Cemevleri Alevi - Bektaşî inançlarının önemli bir parçasıdır. Toplulukların bir araya gelip geleneklerini yaşatmalarına yardımcı olur. Manisa'da

bulunan cemevleri şunlardır: (Türkiye Cemevleri Haritası, Erişim Tarihi: 05.06.2024)

Yenimahalle Cemevi

Akhisar Yeldeğirmeni Cemevi

Saruhanlı Dilek kasabası Cemevi

Yeniköy Cemevi

Turgutlu Cemevi

Demirci Cemevi

Soma Kozluören köyü Cemevi

Alaşehir Ortahan köyü Cemevi

Salihli Cemevi

Saruhanlı Kemiklidere Cemevi

Kabazlı Mahallesi Cemevi

1.2.5. Manisa Entekkeli Dergâhı ve Rifâîlik

Manisa'nın tarihi ve kültürel miraslarından biri de Entekkeliler Dergahıdır. Bu dergâh, Manisa'nın Şehzadeler ilçesinde yer almaktadır. Dergâh, Türk İslam kültürünün önemli bir parçası olan tarikatlarla ilişkilidir. Entekkeli Dergâhı, Rifâî tarikatına mensuptur. Rifâîlik, İslam'da bir tarikat olarak kabul edilir ve bu tarikatın kurucusu Şeyh Ahmed er-Rifâî'dir. Rifâî tarikatının öğretileri, özellikle tıpkı İslam'ın özü gibi sade ve içtendir. Tarikatın temel amaçlarından biri, manevi yükseliş ve Allah'a yakınlaşma yolunda öğrencilerine rehberlik etmektir. Entekkeli Dergâhı, Rifâî tarikatının Manisa'daki merkezlerinden biri olarak kabul edilir. Dergâh, ziyaretçilere açıktır ve özellikle dini ve manevi amaçlar için gelenler için bir ibadet ve meditasyon merkezi olarak kullanılır. Dergâhın mimarisi, Osmanlı dönemi tarzına uygun olarak inşa edilmiştir ve estetik açıdan dikkat çekicidir. Manisa'da Rifâî tarikatına mensup dergâhlar ve bu tarikata ait zaviyeler bulunmaktadır. Bu mekanlar, manevi gelişim ve ibadet için önemli yerlerdir ve ziyaretçilere açıktır.

Şekil 5: Entekkeli Dergâhı'nın üstte dışarıdan görünüşü

Şekil 6: Entekkeli Dergâhı'nın üstte dışarıdan, sağda iç avludan görünüşü

İKİNCİ BÖLÜM

DİN NEDİR?

Din, genellikle bir toplumun veya bireylerin inanç, ibadet, ahlak ve yaşam şartlarını düzenleyen, kutsal kabul edilen metinlere dayanan öğretiler bütünüdür. Din, insanların evrensel soruları cevaplamaya çalıştığı, hayatın anlamı, kökeni, ölüm sonrası varlık ve etik gibi konuları ele aldığı bir dizi inanç ve ritüel içerir. Dinler genellikle bir yaratıcı gücü veya güçleri, bir kutsal metni veya metinleri, ibadet ve dua pratiklerini, ahlaki kuralları ve toplumsal düzenlemeleri içerir. Dinler, geniş bir yelpazede insan deneyimini şekillendirmiş ve toplumsal yapıları etkilemiştir. İslam Ansiklopedisinden edindiğimiz bilgiye göre İslam Dininin kaynağı şu şekilde tarif edilmiştir. Dini sahibi ve kurucusu Allah'tır. Hz. Adem (as), yaratılmış ilk insan, aynı zamanda ilk peygamberdir. Hz. Adem'e gönderilen din de tevhid dinidir. Allah'ın varlığı ve birliği, O'nun yaratıcılığı, âhiret inancı gibi temel kurallar bütün dinlerde kabul edilmiş kurallardır. İslamiyete göre il peygamber, Hz. Adem (as) ile Hz. Muhammed (sav) arasındaki bütün peygamberlerin bildirdikleri dinlerin ortak adı İslâm'dır. Başlıca dinler arasında İslam, Hristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm, Budizm gibi büyük dünya dinleri bulunmaktadır. Dinler, birçok farklı biçimde ifade edilebilir ve çeşitli kültürel ve tarihsel bağlamlarda gelişmiştir. Farklı dinler dünya çapında varlığını sürdürmektedir ve her biri kendi öğretileri, kutsal metinleri ve ibadet uygulamalarıyla kendine özgü bir yapıya sahiptir. Dinlerin çeşitliliği, insanın evrensel soruları cevaplama arayışında farklı yollar sunar ve kültürel zenginliği artırır.

2.1. DİNİ MÜZİK NEDİR?

Müzik seslerin düzenlenmiş halidir. Melodi ve ritm gibi unsurların birleşmesi ve duyguların dışa yansmasıyla oluşur. Kültürel, sosyal ve duygusal anlamda insanların ifade aracı olarak kullanılan müzik, tarih boyunca pek çok farklı türde ve

biçimde gelişmiştir. Bu farklı türler arasında dini müzik te yer alır. Dini müzik, genellikle dini teması olan veya dini duyguları ifade eden müzik türüdür. Bu tür müzikler genellikle ibadet, dua, manevi deneyimler veya dini ritüeller sırasında kullanılır. Dini müzikler genellikle belirli bir inanç veya dinin kültürel ve ruhsal mirasıyla derin bağlantıları olan özellikler içerir. Dini inanç ve duyguları ifade etmek amacıyla bestelenen veya icra edilen müzik türüdür. Dini ritüellerin uygulanması ve dini metinlerin okunması sırasında kullanılır. Her dinin kendine özgü müzik formu ve icra tarzı vardır. Örneğin, ilahi, ezgi, manastır şarkıları, kilise korosu müziği, toplu zikirler, dini törenler için bestelenmiş eserler başlıca dini müzik çeşitleridir. Dini müziğin tarihi ve kültürel bağlamı içinde nasıl şekillendiği, müziğin dini ayinler ve ritüellerde nasıl kullanıldığı gibi konular akademik çalışmalara konu olmuştur. Dini müziğin toplumsal bağların güçlendirilmesinde ve manevi anlamda, insanlar üzerinde büyük etkisi vardır.

2.2. DİNİ MÜZİK FORMLARI

Dînî Müzik kendi içinde tekke müziği ve cami müziği olmak üzere iki kısma ayrılır. Cami müziği, genellikle İslam ibadetlerinde kullanılan ve Kur'an'ı Kerim'in ayetlerini veya dinî metinleri içeren ilahileri içeren müzik türüdür. Cami müziği, namaz ibadeti içerisinde imam ve müezzinler tarafından icra edilir. Enstrüman kullanılmaz. Sadece insan sesi ile icra edilir. Bestelenmiş ve bestelenmemiş formları bulunur. Cami müziği makamlar ve belirli ritimler üzerine kuruludur. Özellikle Türk ve Arap kültürlerinde farklı gelişim süreçleri göstermiştir. Cami müziği, İslam'ın erken dönemlerinden itibaren var olmuştur. Osmanlı döneminde önemli bir şekilde gelişmiş ve icra edilmiştir. Tekke müziği ise, İslam'ın erken dönemlerinden itibaren tasavvufî düşüncelerin ve çalışmaların etkisi altında gelişmiştir. İslam'ın ilk dönemlerinde zikir ve sema gibi manevi uygulamalar, dini eserlerin okunması ile bir araya gelmiştir, enstrümanlar eşliğinde yapılmaktadır.

2.2.1. Cami Müziği

Cami müziği, namazın cemaatle kılınması sırasında imam ve müezzinlerin irticâlî olarak, kendi duygularıyla seslendirdikleri melodi kalıplarına belirli ibareleri

döşemeleri şeklinde tanımlanabilecek bir ses icrasına dayalı faaliyetleridir. Cami müziğini bestelenmiş formlar ve bestelenmemiş formlar olarak iki bölümde incelenmiştir

2.2.1.1. Bestelenmemiş Cami Müziği Formları

Kur'ân-ı Kerîm: Maharec-i hurufa yani tecvid kurallarına göre seslendirilmesi ve bu okumanın doğru bir şekilde makam icralarıyla gerçekleştirilmesi cami musikisinin önemli formlarındandır.

Ezân: İslam'ın beş temel vakit namazının başlangıcını duyuran çağrıdır. Namaza davettir. Ezan, belirli bir formül ve tonlama kurallarına göre farklı makamlarda okunur.

Kâmet: Namazın farzına başlangıcını duyuran, farklı makamlarda icra edilen bir formdur. Bazen tek kişilik, bazen cumhur yani koro eşliğinde icra edilebilmektedir.

Mevlid: Asıl adı "Vesiletün Necat" olan Mevlid, Hz. Muhammed'in doğum günü demektir. Her toplumun kendine özgü gelenekleri ve ritüelleri vardır. İslam dünyasında farklı kültürlerde mevlid gelenekleri vardır. Mevlid geleneğinde, Hz. Muhammed'in hayatı hakkında konuşmalar yapılır, dua edilir ve Kur'an-ı Kerim okunur. Ayrıca bu günlerde toplum içinde yardımlaşma ve hayır işleri yapma geleneği de mevcuttur. Mevlid Kandili yani Hz. Muhammed'in doğum günü, hicri takvime göre Rabi'ul-Evvel ayının 12. gecesinde kutlanır.

2.2.1.2. Bestelenmiş Cami Müziği Formları

İlâhî: Türk edebiyatında nazım türleri belirginleşmeden önce dinî muhteva taşıyan her türlü şiire ilâhî denirken daha sonra tasavvufî temaları işleyen ve Türk müziğinin makam ve usulleriyle bestelenerek dinî toplantılarda okunan şiirlere ilâhî adı verilmiştir (DİB Halk Kitapları-2013). Mevlevî müziği sözleri genel itibarıyla aşk, sevgi ve manevî deneyimleri ifade eden derin sözlerle doludur. Manevî bir deneyim ve Allah'a yakınlaşma sürecini yansıtmak için kullanılan bir sanat formudur. Mevlevî ayinleri ve müziği, bu geleneksel dinî ritüellerin bir parçası olarak dünya çapında tanınmış ve sevilen bir kültürel miras haline gelmiştir. Bu

müziğin temel amacı, dinleyiciyi manevi bir yolculuğa çıkarmak ve Allah'a yaklaşma arayışına rehberlik etmektir.

Salât: “Salât”ın kelime anlamı, Arapçada “bildirmek”, “dua” ve “namaz” demek olup, tasavvuf erbâbınca “çağırma” anlamında kullanılmıştır. Esas kullanılış anlamı ise, Hz. Peygamber’e selâm gönderip Allah’tan, O’nun âilesine, yakın arkadaşları ve tüm ümmetine şefaât ve rahmet temennî etme dualarıdır. Bu gâyeyle belirli bir beste ile veya serbest şekilde okunan dualardır. Buna “salâtu selâm” da denilir. Tertip edilen güfte hâlindeki sözleri tamamen Arapçadır. En kısa söylenişi “Allahümme salli alâ Seyyidînâ Muhammed” şeklinde olup, Türkçesi “Ey Allâh’ım, Efendimiz Muhammed’e hayır dua olsun” mânâsındadır (Uygun, 2014).

Tevşîh: Tevşîh, Allah’ın övgüsünü dile getiren veya Allah’ın yüceliğini anlatan bir tür dini veya manevi yazı veya şiir türüdür. İslamiyet’te, Tevşîhler, Allah’ın isimlerini ve sıfatlarını vurgulayarak, O’na olan saygı ve bağlılığını ifade ederler. Son zamanlarda “tasavvuf müziği” olarak da bilinen tekke müziği, cehrî zikir yapan tarikatların zikirleri esnasında daha çok ritme dayalı, bazan bir veya birkaç enstrümanın iştirakiyle ortaya çıkan müzik şeklinde de tarif edilebilir. Tekkelerde yapılan zikirlerde ritme yardımcı olan mazhar, halîle, kudüm, bendir, nevbe gibi vurmali sazlarla ney eşlik eder. Ancak muharrem ayındaki zikirlerde saza yer verilmez. Mevlevî âyinlerinde önem verilen ney, kudüm ve rebabın yanı sıra son dönemlerde Türk mûsikisi sazlarının hemen hepsi kullanılmıştır. Bektaşî âyinlerinde ise daha çok bağlama ailesi çalınır. Mûsikinin bir heyet tarafından icra edilmesi durumunda bağlamaya kabak kemâne, ud, cümbüş gibi sazlar da eşlik edebilir (Özcan , 2003).

Tesbîh: Kelime anlamı, "Sübhanallah diyerek Allah’ı yüceltmek, anlamına gelmektedir. Sübhanallah, Elhamdülillah, Allahuekber lafzıyla okunan cümlelerinin, bestelenmiş şekliyle okunmasıdır (Demirtaş, 2009).

Temcîd ve Münâcaat: Ramazan aylarında sahur vakti sabah ezanından önce, minarelerden okunan ve iki bölümden oluşan dini musiki formudur. Mübarek gün ve gecelerde, bayram arafelerinde sabah ezanından önce okunmaktadır.

Na’t: Hz. Peygambere övgü amacıyla yazılmış şiirlerdir. Serbest okunur, her makamda icrası mümkündür.

Kasîde: Arap edebiyatının klasik bir şiir türü ve genellikle övgü veya takdir amaçlı uzun şiirlerdir. İslam dönemlerinden itibaren Arap şairleri tarafından kullanıldı. İslam'ın başlangıcından sonra kasîdeler Müslüman şairler tarafından dini veya manevi ilişkiler işlemek için kullanıldı. Kasîdeler, dilin ve şiirin güzelliğini vurgulayan edebi çalışmalardır ve sık sık övgü veya lirik bir ifade içerirler

Tekbîr: Allah'ın varlığını, birliğini yüceltmek, büyüklüğünü ifade etmek demektir, Tekbirin segah makamında Buharizade Mustafa Itri'ye ait bestesi vardır. Bu beste asırlardır, özellikle camilerde, bayram namazından evvel ve hutbe sözleri arasında, bütün halk tarafından okunan bir formdur.

Mîrâciye: Hz. Peygamberin mi'râcını anlatan şiir örnekleridir. Özellikle Miraç Kandilinde mevlidhanlar tarafından icra edilir. Kaynaklarımıza göre elimizde bulunan en önemli Miraciye, Neyzen Osman Dede tarafından bestelenen, altı haneden oluşan ve güftesi Şeyh Mehmed Nasuhi Efendi tarafından yazılmış eserdir (Revnakoğlu, 1954).

2.2.2. Tekke Müziği

Tekke müziği, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ve özellikle tasavvuf çerçevesinde yapılan dini müzik türüdür. Bu müzik türü, özellikle Mevlevi tarikatı gibi tasavvufi topluluklar tarafından icra edilen, manevi bir atmosfer yaratmayı amaçlayan müziklerdir. Cami musikisinden farklı olmasının sebebi, saz esliğiyle de icra edilmesidir. Câmî Müziği eserlerinde görülen üslup ve tavır, Tekke Mûsikîsi eserlerinde yerini tasavvufi bir coşkuya bırakır. Tekke müziğinin en bilinen ve etkili olduğu tarikatlardan biri Mevlevilik'tir. Mevlevilik, Hz. Mevlana'nın öğretileri etrafında şekillenmiş bir tarikattır. Orta Çağ boyunca ve sonrasında İslam dünyasında birçok tekke, müziği zikir ve ibadetlerin merkezi bir unsuru olarak benimsemiştir. Tekke müziği, dervişlerin manevi tecrübelerini derinleştirmek, ruhsal birleşme ve Allah'a yakınlık arayışlarını ifade etmek için kullanılmıştır.

2.2.2.1. Tekke Müziği Formları ve Bölümleri:

Mevlevi Âyinleri: Âyin tekkelerde yapılan toplu ibâdet şekillerinden biridir. Kelime anlamı âdet, töre, usûl, dinî tören, bir tarikat ya da mezhebin kendine özgü töreni, toplantıları anlamına gelir. Âyinlerde her hareket, her nüans tasavvufî düşüncelerin izlerini taşır. Birçok tarikatte kullanılan âyinler ayakta ya da oturarak okunan, değişik biçimlerde ağır ve yürük usûllerle raks ve semâ için bestelenmiş eserlerdir. <https://guzelsanatlar.ktb.gov.tr/TR-3706/mevlevi-ayini.html>

İsmi Celil: Tekke Müziğinde, Kelime-i Tevhîdden sonra, oturarak veya ayakta, “Allah Allah” diye zikretmelerine denir.

Durak: Zikirlerin birinci bölümünde okunan kelime-i tevhidden sonra “ism-i celâl” zikrine geçilmeden önce verilen arada bir veya iki zâkir tarafından okunan, serbest olarak bestelenmiş Türkçe manzumelere denir.

Şuğul: Dini müzikte bestekârların, Türk müziği makam ve usulleriyle besteledikleri Arapça güfteli ilâhilere verilen isimdir.

Mi'râciye: Hz. Muhammed'in mirac mucizesi İslam aleminde her yıl kutlanmaktadır. Miraç hadisesi, İslam medeniyetlerine müzik, edebiyat, hat, minyatür ve kitap sanatları konusunda önemli yer tutmuştur. İslam Ansiklopedisinden edindiğimiz bilgilere göre, XVIII. yüzyıla kadar miraç gecelerinde Yazıcı Mehmed'in Muhammediyye'si gibi içerisinde miraç bahsi geçen manzum eserler okunmakla birlikte, kaynaklarda belirtildiğine göre bir kandil gecesinde Şeyh Mehmed Nasûhî Efendi, Üsküdar Doğancılar'daki tekkesinde Nâyî Osman Dede'den mevlid gibi okunmak üzere bir mi'râciyye yazıp bestelemesini istemiş, bunun üzerine Osman Dede kaleme aldığı eserini segâh, müstear, dügâh, nevâ, sabâ, hüseyinî, nîşâbur makamlarında yedi bölüm Kaynaklarda belirtildiğine göre bir kandil gecesinde Şeyh Mehmed Nasûhî Efendi, Üsküdar Doğancılar'daki tekkesinde Nâyî Osman Dede'den mevlid gibi okunmak üzere bir mi'râciyye yazıp bestelemesini istemiş, bunun üzerine Osman Dede kaleme aldığı eserini segâh,

müstear, düğâh, nevâ, sabâ, hüseyinî, nîşâbur makamlarında yedi bölüm (hâne) halinde besteleyip ilk defa burada okumuştur.

Savt: Terim olarak müzik ile okunan şiir anlamına gelir. Tekke müziğinde, “ağır tempolu, kısa güfteli ve çok tekrarlanan nağmeli cümleler ile bestelenmiş bir tür ilâhi formudur. Başka bir ifadeyle, ilâhîlere mahsus güftelerin, aynı usûl ve makamda, ancak farklı nağmelerle bestelenmesinden oluşmuş eserlere Savt denilmektedir.

Mersiye: Bir kimsenin ölümü üzerine duyulan üzüntü ve acıyı dile getirmek ve o kişinin iyi taraarını anlatmak için yazılan şiirlerin bestelenmiş haline denir.

2.2.2.1.1. Mevlevî Müziği:

Mevlevî müziği veya Sufî müziği, Mevlevîlik veya Sufizm olarak bilinen İslâm'ın mistik bir yorumu olan tasavvuf geleneği içinde önemli bir yere sahiptir. Mevlevîlik, 13. yüzyılda Mevlana Celaleddin Rumi tarafından kurulan Mevlevî tarikatı tarafından temsil edilir. Mevlevîler, aşk, sevgi, manevî deneyim ve Allah'a yaklaşma üzerine odaklanır. Mevlevî müziği, bu mistik deneyimleri ifade etmek ve yaşamak için önemli bir araçtır. Mevlevî müziği, özellikle sema ayinleri sırasında kullanılır. Sema, Mevlevî dervişlerinin tekrarlanan dönme hareketleri ile tanınır. Bu ayinler, manevî bir deneyim arayışının bir parçası olarak gerçekleştirilir.

2.2.2.1.2. Bektaşî Müziği:

Alevî-Bektaşî müziği, Alevîlik ve Bektaşîlik gibi İslâm'ın farklı bir yorumunu temsil eden inanç sistemlerine bağlı olan topluluklar arasında yaygın olarak icra edilen müziği ifade eder. Alevî-Bektaşî müziği, dini ve manevî bir deneyimin ifadesi olarak önem taşır ve genellikle semahlar (danslar), nefesler (ezgiler), deyişler (şarkılar) ve ağıtlar (yaslama şarkıları) gibi çeşitli müzikal öğeleri içerir.

2.2.2.1.3. Kâdirî Müziği:

Kâdirîlik, İslam tasavvufunun önemli bir tarikatıdır ve bu tarikata mensup olanlar Kâdirî olarak adlandırılır. Kâdirî Müziği, Kâdirî tarikatının manevi öğretilerini ve duygusal deneyimlerini ifade etmek için kullanılan müzik türüdür. Bu müzik, geleneksel Türk musiki unsurlarıyla bir araya gelir ve özellikle tasavvufi şiirlerin icrasında kullanılır. Ney, bağlama ve benzeri geleneksel enstrümanlar sıklıkla Kâdirî Müziği'nde kullanılır.

2.2.2.1.4. Celvetî Müziği:

Celvetîlik, İslam tasavvufunun bir diğer önemli tarikatıdır ve bu tarikata mensup olanlar Celvetî olarak bilinir. Celvetî tarikatının manevi öğretilerini ve tasavvufi deneyimlerini ifade etmek için kullanılır. Bu müzik türü, özellikle zikirler ve ilahilerin icrasında kendini gösterir. Sazlar, ud, ney ve vokal icralar Celvetî Müziği'nin temel öğeleridir.

2.2.2.1.5. Gülşenî Müziği:

Gülşenîlik, İslam tasavvufunun bir başka tarikatıdır ve bu tarikata mensup olanlar Gülşenî olarak adlandırılır. Gülşenî Müziği, Gülşenî tarikatının manevi öğretilerini ve duygusal deneyimlerini ifade etmek için kullanılır. Bu müzik türü, tasavvufi ilahiler, sema ayinleri ve diğer manevi ritüeller sırasında icra edilir. Geleneksel Türk musiki enstrümanları ve vokal icralar Gülşenî Müziği'nin önemli bileşenleridir. Bu tasavvufi tarikatlara ait müzik türleri, inançlarını, öğretilerini ve manevi deneyimlerini ifade etmek için kullanılır ve aynı zamanda geleneksel Türk müziği mirasının bir parçasıdır. Bu müzik türleri, hem manevi hem de kültürel açıdan zengindir ve İslam tasavvufunun farklı yönlerini yansıtır.

2.3. İSLAM DİNİNE GÖRE MÜBAREK GÜN VE GECELERDE DİNİ MUSİKİ

İslamiyette Ramazan ayı, Mirac, Berat, Regâib ve Kadir gecesı, manevi anlamda dünya hayatını zenginleştiren, onlara ahiret hayatını hatırlatıp hazırlık yapılması konusunda katkıda bulunan ve değerlendirilmesi gereken zamanlardır. Arefe günleri,

bayram günleri, Zilhicce ayının ilk on günü ve üç aylar da önemli zaman dilimleridir.

2.3.1. Rebiülevvel Ayı:

İslam takvimine göre üçüncü aydır ve önemli bir dini aydır. Bu ay, İslam inanışlarına göre peygamberlerden biri olan Hz. Muhammed'in doğum ayı olarak kabul edilir. Bu nedenle Rebiülevvel Ayı, özellikle Müslüman topluluklar arasında büyük bir coşku ve kutlama ile karşılanır. Rebiülevvel Ayı boyunca çeşitli dini ve kültürel etkinlikler düzenlenir. Bu etkinliklerin bir parçası olarak özel müzikler de icra edilir. Ancak bu müzikler, İslam'ın farklı bölgelerinde ve topluluklarında farklılık gösterebilir. Rebiülevvel Ayı'nda Hz. Muhammed'in doğumunu anmak için yazılmış ilahiler ve şiirler sıkça söylenir. Bu müzikler, peygamberin hayatını, öğretilerini ve kutlamayı anlatan sözleri içerir. Genellikle bu ilahiler coşkulu bir şekilde icra edilir ve dinleyicilere manevi bir deneyim sunar. Bazı İslam toplulukları, Rebiülevvel Ayı kutlamalarında geleneksel enstrümanlar kullanarak özel müzikler icra ederler. Ney gibi geleneksel İslam enstrümanları, bu ayın manevi atmosferini daha da zenginleştirmek için kullanılır. Rebiülevvel Ayı'nda sıkça salavatlar okunur. Salavatlar, Hz. Muhammed'e selam göndermek ve onu övmek amacıyla yazılmış dua benzeri metinlerdir. Bu salavatlar bazen melodik bir şekilde söylenir ve topluluklar arasında bir birlik hissi oluşturur. Bazı İslam toplulukları, Rebiülevvel Ayı'nda özel zikirler ve ilahi söylemelerle kutlamalarını gerçekleştirirler. Bu zikirler, manevi bir bağlantı kurma ve peygamberin doğumunu anma amacını taşır.

2.3.2. Recep Ayı:

İslam müziği genellikle dini ritüeller ve özel günler için kullanılır. Bu müzik türleri arasında ilahiler, kasideler, ezanlar, Kur'an tilavetleri ve dini sohbetler yer alır. Bu tür müzikler, İslam toplulukları arasında dini deneyimleri derinleştirmek, manevi bir atmosfer yaratmak ve İslam'ın öğretilerini hatırlatmak için kullanılır. Recep ayı özellikle Miraç Kandili'nin kutlandığı bir aydır. Miraç Kandili, İslam inanışlarına göre Hz. Muhammed'in göğe yükseldiği geceyi anmak için düzenlenir. Bu kandil gecesinde özel dua ve ibadetler yapılır, Kuran okunur ve dini sohbetler dinlenir.

2.3.3. Şaban Ayı:

İslam inancına göre Şaban ayının 15. günü "Berat Kandili" olarak bilinir. Berat, "af ve bağışlanma" anlamına gelir. Müslümanlar, bu gecede geçmiş günahları için tövbe ederler ve Allah'tan bağışlanma dilerler. Berat Kandili, bu gece boyunca ibadet, dua ve Kur'an okumalarıyla geçirilir. Hz. Muhammed'in geleneğine göre müslümanlar, Şaban ayının ortasındaki günü oruç tutarlar. Bu oruç, ancak farz değil, sünnet bir oruçtur. Bu orucun tutulmasının sevap olduğuna inanılır ve bu, kişinin gelecek Ramazan ayına hazırlık olarak kabul edilir. Şaban ayı, Müslümanlar için dua, ibadet ve manevi yenilenme ayı olarak görülür. Özellikle Berat Kandili'nde dua ve ibadetlere daha fazla vurgu yapılır. Müslümanlar, bu ayı daha fazla ibadet, dua, sadaka verme ve hayır işleri yapma amacıyla kullanırlar. İmanlarını güçlendirmek ve daha iyi bir insan olma çabalarını artırmak için çaba sarf ederler İslam Dininin önemli bir parçası olan, Muharrem ve Rebiülevvel ayları özel zamanlara odaklanırken, Şaban ayı dini müzik gelenekleri konusunda özel bir zaman dilimi olarak kabul edilmez. Bu ay daha çok Ramazan ayının yaklaştığını hatırlatması ve Müslümanları bu önemli ayı karşılamak için hazırlıklara teşvik etmesiyle tanınır.

2.3.4. Ramazan Ayı:

Ramazan ayında oruç tutulur, toplu ibadetlerin en çok yapıldığı aydır. Bazı İslam toplulukları gece ibadetlerine katılmak amacıyla camilere giderler. Bu gece programlarında başta teravih namazları olmak üzere, Kuran'ın okunması, dua, ilahi ve zikirler gibi manevi etkinlikler yapılır. Ramazan ayı, Müslümanlar için manevi bir dönemdir ve dini müzik gelenekleri bu ayı daha anlamlı hale getirme amacını taşır. Bu gelenekler, Müslüman toplulukları bir araya getirir, manevi bir deneyim yaşatır ve İslam'ın öğretilerini hatırlatır. Onbir ayın sultanı olarak nitelendirilen bu ayda özellikle camilerde, diğer aylara oranla daha fazla dini müzik icrası yapılmaktadır. Sadece bu ayda kalabalık cemaat topluluğuyla kılınan teravih namazı, ilahiler, salâlar, temcid, münacat ve tesbihler bu formun türlerini meydana getirilir (Özcan, 2000).

2.3.5. Muharrem Ayı:

Alevi-Bektaşı inançlarına bağı topluluklar için önemli bir dini ve kültürel dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönem, özellikle Kerbela'da yaşanan trajik olayları anma, Hz. Hüseyin ve taraftarlarının ölümlerini yaslama ve adaletsizliğe karşı duyulan öfkeyi ifade etme amacı taşır. Muharrem ayının müzikal gelenekleri, bu amacı gerçekleştirmek için özel olarak tasarlanmıştır. Muharrem ayında icra edilen müzikler arasında en belirgin olanı ağıtlar ve nefeslerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANİSA İLİNDE DİNİ MÜZİK GELENEĞİNDEKİ UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİNE YÖNELİK BULGULAR

Manisa, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olarak asırlardır medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Manisa, tarihi ve kültürel zenginlikleri olan bir il olduğu bilinmektedir. Bu zenginliklerden biri de dini müzik gelenekleridir. Bu geçmişin bir devamı olarak, şehirdeki dini müzik gelenekleri de derin bir kökene sahiptir. Osmanlı döneminde kültürel etkileşim, Manisa'nın dini müziğini zenginleştirmiştir. Dini müzik, sadece ibadetler sırasında değil, aynı zamanda toplumsal etkinliklerde de önemli bir rol oynamıştır. Dini müzik, düğünlerden cenazelere kadar birçok farklı olay ve geleneksel ritüellerin bir parçasıdır. Manisa ilindeki dini müzik gelenekleri, İslam'ın bu coğrafyada kök salması ve yerel kültürle iletişimin sağlanması sonucu ortaya çıkan zengin bir değişim temsil eder.

Manisa, tarih boyunca çeşitli medeniyetlerin etkisi altında kalmış ve bu durum, kültürel zenginliğin belirgin bir unsuru olmuştur. Manisa'nın coğrafi konumu, tarih boyunca çeşitli kültürlerin etkileşimine sahne olmuştur. Bu durum, şehirdeki dini müzik geleneklerinin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Manisa'nın zengin kültürel mirası, dini müziğin farklı unsurlarını kucaklamış ve bu alanda çeşitliliği teşvik etmiştir. Manisa'daki dini müzik gelenekleri, İslam'ın öğretilerine ve değerlerine dayanmaktadır. İlahiler, naatlar ve diğer dini müzik formları, İslam kültürünün bir yansıması olarak görülmektedir. Bu müzik türleri, genellikle dini topluluklar aracılığıyla camilerde ve dini etkinliklerde icra edilir. Manisa'da yaşayan bazı dini topluluklar, tasavvuf müziği ve sufi geleneğine özel bir vurgu yapmaktadır. Bu müzik türleri, manevi derinlik arayışını ve ruhsal bir deneyimi amaçlayarak, İslamî sanatın derinliklerine ulaşma çabasını simgeler. Dini müzik gelenekleri, toplumun ortak değerlerini yansıtan bir araç olmuştur. Dini bayramlar, özel günler ve

toplu ibadetler, dini müziğin toplumsal bağlamdaki rolünü güçlendirmiştir. Bu müzik, toplumun duygusal ve manevi birleşimini sağlayarak sosyal dayanışmayı teşvik etmiştir.

3.1. MANİSA'DA DİNİ MÜZİK GELENEKLERİ

Ülkemizin her yöresinde olduğu gibi, Manisa'da da mübarek gün ve gecelerde olduğu gibi, doğum, ölüm, evlilik gibi özel günlerde, bir çok gelenek ve inanışın bir araya gelerek toplandığı durumlarda geçmişten günümüze sürdürülegelmiş ritüeller vardır. İslami gelenek haline gelmiş bu ritüeller, toplum tarafından benimsenmiştir. Ölenin ardından, yedinci günü lokma dağıtılır, kadınlar tarafından yetmiş bin Kelime-i Tevhid çekilir. “Kırk” veya “elli iki” gün sonra, lokma dökülür, mevlid okunur, kelime-i tevhid tesbihatı yapılır. Evlilik merasimlerinde, yağmur duası etkinliklerinde, hayırseverler tarafından yapılan organizasyonlarda, toplu sünnet cemiyetlerinde, asker uğurlama, hacı uğurlama, hasat toplamada mevlid okunur.

3.1.1. Süt Mevlidi Geleneği

Manisa'da, Entekkeli Rifâî Dergâhı'na özgü ve hâlen İbrâhim Çelebi Câmîi'nde Mîraç kandillerinde süt mevlidi yapılması geleneği devam etmektedir. Hz. Peygamber'e Mîraç yolculuğu sırasında yapılan süt ikrâmı ile bağdaştırılan bu gelenek, Entekkeli Dergâhı gibi Manisa'nın kültür mîrâsı içerisinde olsa da, bugünlere ulaşmasını temin eden Entekkeli âilesidir. Manisa Rifâî Dergâhı olarak faaliyet gösteren “Entekkeli Dergâhı” İzmir Caddesi'nin arka paralelindeki, İbrâhim Çelebi Câmîi'nin karşısındadır. Hâlen bakımlı bir yapı olarak duran dergâh binâsı; kurucu Şeyh Ahmed Vehbi Efendi ve diğer şeyhler Hasan Rüştü Efendi ve Hüseyin Kemâlettin Efendi'nin türbelerinin de bulunduğu, Anıtlar Kurulu denetiminde târihî bir eserdir (<http://cemilaltinbilek.com/> , Erişim Tarihi: 12.11.2023).

3.1.2. Asker Uğurlama Gelenekleri

Manisa'da, askere gidecek gençler, davul ve zurna eşliğinde toplanırlar. Hep birlikte bütün mahalleyi ziyaret ederler. Sokaklarda oynayan bu topluluk herkes tarafından ilgiyle seyredilir. Bu ziyaret esnasında gençlere, izleyenler tarafından

para, giyecek, havlu, mendil ve çorap gibi hediyelik eşyalar verilir. Kafilenin önündeki bir genç tarafından bayrak taşınır. Yöresel türküler ve oyun havalarıyla askere gidecek olan gençler bu etkinlik vesilesiyle yakınlarıyla ve komşularıyla vedalaşma yapmış olur. Asker uğurlamalarında da, mevlid geleneği uygulaması geçmişten günümüze devam etmektedir. Camilerde ya da asker uğurlanacak olan evlerde okunan mevlidten sonra , askerler dualarla uğurlanır.

3.1.3. Manisa Mesir Festivali

Her yıl 21-23 Mart tarihleri arasında düzenlenen geleneksel bir etkinliktir. Bu festival, Manisa'nın tarihî ve kültürel bir gelenek olan mesir macununun yapılışına dayanmaktadır. Mesir macunu, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ünlü tıp hocası Merkez Efendi tarafından icat edilmiş ve şifa amaçlı kullanılmıştır. Mesir macunu yapılışında 41 farklı bitki ve baharat kullanılır ve sağlık açısından yararlı olduğuna inanılır. Manisa Mesir Festivali, Mesir Macunu'nun halka dağıtılması, geleneksel kıyafetlerle yapılan gösteriler, konserler, yarışmalar ve diğer kültürel etkinlikleri içerir. Festival, Manisa'nın tarihini ve kültürünü kutlayan renkli ve coşkulu bir etkinliktir. Festivalde, özel olarak hazırlanan Mesir Macunu, tıbbi faydaları ve tarihi önemi nedeniyle halka sunulur. Katılımcılar bu macunu alır ve Manisa'nın tarihî Mesir Cami'inden atılarak sağlık ve mutluluk getireceğine inanırlar. Her iki etkinlik de geleneksel ve kültürel öneme sahip olup, Türkiye'nin farklı bölgelerinde coşkuyla kutlanır. Nevruz Bayramı, baharın başlangıcını temsil ederken, Manisa Mesir Festivali, tıbbi faydaları ve kültürel zenginliği kutlar.

Şekil 7: Manisa Mesir Macunu Festivali (<https://www.manisakulishaber.com/mesir-festivali-ile-ilgili-onemli-gelisme>)

Şekil 8: Uluslararası 473. Mesir Macunu Festivali (<https://www.tarihistan.org/hakan-ozen-mesir-guzeldi-ama/5180/>)

Şekil 9: Uluslararası 473. Mesir Macunu Festivali (<https://www.tarihistan.org/hakan-ozen-mesir-guzeldi-ama/5180/>)

Şekil 10: 476. Mesir Macunu Festivali
(<https://www.manisatb.org.tr/m/523/Haber/ULUSLARARASI-MANISA-MESIR-MACUNU-FESTIVALI-476-KEZ-DUZENLENDI>)

Şekil 11: 476. Mesir Macunu Festivali
(<https://www.manisatb.org.tr/m/523/Haber/ULUSLARARASI-MANISA-MESIR-MACUNU-FESTIVALI-476-KEZ-DUZENLENDI>)

Şekil 12: 476. Mesir Macunu Festivali
(<https://www.manisatb.org.tr/m/523/Haber/ULUSLARARASI-MANISA-MESIR-MACUNU-FESTIVALI-476-KEZ-DUZENLENDI>)

3.1.4. Manisa Camilerinde Merkezi Sistem Ezan Yayını

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1995 yılında ülkemizde bulunan camilerden, özellikle şehir merkezlerinde mesafeleri birbirine çok yakın olan minarelerden okunan ezanların daha net anlaşılabilmesi ve dini musiki formlarına uygun okunabilmesi için, merkezi bir camiden ezan okunması ve okunan ezanın diğer camilerden yayınlanmasını öngören "Merkezi Ezan Uygulaması" başlatılmıştır. Bu uygulama diğer şehirlerde olduğu gibi Manisa İlinde ve ilçelerinde 2000 yılında uygulamaya geçmiştir. Manisa'da okunan ezanlar geleneksele uygun biçimde, sabah ezanı sabâ makamında, öğle ezanı uşşak makamında, ikindi ezanı rast makamında, akşam ezanı segah makamında, yatsı ezanı hicaz makamlarında, salâlar ise genellikle hüseyini makamlarında icra edilmektedir. Osmanlı döneminde çift ezan olarak adlandırılan birbirine çok yakın camilerin karşılıklı okunduğu uygulama, Manisa ili ve ilçelerinin bazı camilerinde de günümüzde de yapılmaktadır. Perşembe

günleri ikindi ezanı nihavend makamında okunur, yatsı ezanından önce selâ okunur. Bu uygulamanın amacı Cuma namazına hazırlık şeklinde bilinmektedir. Yatsıdan önce sela okunması, mübarek kandil gecelerinde ve Ramazan ayında teravih namazından önce de uygulanmaktadır. Enderun usulü olarak bilinen ve her dört rekatlık bölümü farklı makamlarda kıldırılan teravih namazı Manisa Hatuniye Camiinde uzun yıllardır geleneksel olarak devam etmektedir.

3.1.5. Yağmur Duası Gelenekleri

Manisa' da, kuraklık zamanında yapılan yaygın bir uygulamadır. Bu gelenek, özellikle yaz aylarında, kuraklık dönemlerinde, tarımın ve su kaynaklarının korunması için yapılan dua ritüellerini içerir. Yağmur duası, farklı topluluklarda farklı adlarla bilinir ve çeşitli kültürel ve dini geleneklere bağlı olarak farklı şekillerde gerçekleştirilebilir. Yağmur duası genellikle toplu olarak gerçekleştirilir ve genellikle din adamları ve mevlidhanlar tarafından yönetilir. Dua yapılmadan önce, mevlidhanlar ve ilahi grupları eşliğinde mevlid-i şerif ve ilahiler seslendirirler. Hayırseverlerin katkılarıyla kazanlarda yemekler hazırlanıp duaya katılım sağlayan herkese ikram edilir. Bu gelenek sayesinde toplumun bilinçlenmesi ve doğal kaynakların korunması amaçlanır. Bu tür uygulamalar kentte, insanların doğanın gücü karşısındaki kırılganlığını ve doğaya olan bağımlılığını vurgular. Yağmur duaları, kültürel bağlamda önemli bir yer tutar ve bir toplumun dayanışmasını sağlar.

Şekil 13: Manisa Koca Dede Mevkiinde Düzenlenen 1000 Kişilik Yağmur Duası
(<https://www.milliyet.com.tr/galeri/manisada-bin-kisi-yagmur-duasina-katildi-449293/1>)

Şekil 14: Manisa Sarıgöl’de Düzenlenen 5000 Kişilik Yağmur Duası
(<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/sarigolde-5-bin-kisilik-yagmur-duasi-786081h.htm>)

Şekil 15: Manisa Sarıgöl İlçesi Karacaali Mahallesi'nde bulunan Kokulu Dede Türbesi mevkiinde gerçekleştirilen yağmur duası

3.1.6. Manisa Türk Tasavvuf Müziği, Hafızlar ve Mevlidhanlar Şöleni

Manisa' da her yıl Türkiye'nin çeşitli illerinden davet edilen önemli hafız, mevlithan ve bestekârların katılımıyla Manisa "*Türk Tasavvuf Müziği, Hafızlar ve Mevlidhanlar Derneği*" öncülüğünde Manisa Spil Dağı At Alanı Mevkiinde gerçekleştirilen etkinliktir. Türk Tasavvuf Müziği, Hafızlar ve Mevlidhanlar Derneği, ilk programını 1991 yılında Spil Dağı Çampına Mevkiinde gerçekleştirmiştir. Geleneksel olarak yıllardır devam eden program, her yıl Temmuz, Ağustos aylarında organize edilmektedir. Sabahın erken saatlerinde Kur'an-ı Kerim tilavetleriyle başlayan program, ilahilerle, mevlid ve kasidelerle devam eder. Öğle vaktinde, en az iki kişiden oluşan ünlü okuyucular tarafından karşılıklı ezanlar okunur. Osmanlı geleneklerinden olan ve en az iki kişinin karşılıklı olarak okuduğu ezana “çifte ezan” denilir. Çifte ezanda cümleler karşılıklı olarak ve perde gösterilmek suretiyle okunur. Bu ezanda estetik duygu ön plana çıktığı için müezzinlerin ses güzelliği, ses genişliği

ve mûsiki bilgisi çok önemlidir (Ateş, 2014). Müezzinler aynı makamda ezan cümlelerini sırayla okuyarak icra ettikten sonra, açık alanda toplu olarak namaz kılınır. Kur'an-ı Kerim ve Mevlid-i Şerif okunur. Yemek ikramlarından sonra, semazenlerin de katılımıyla icra edilen Türk Tasavvuf Müziği konserleri halk tarafından ilgiyle izlenir. Manisa'nın yerel sanatçılarının seslendirdiği yöresel türkülerle program sona erer.

Şekil 16: Manisa Türk Tasavvuf Müziği ve Mevlidhanlar Derneği Tasavvuf Musikisi Korusu
(<https://www.manisadenge.com/haber-mevlidhanlardan-buyuk-etkinlige-davet-80777>)

Şekil 17: Manisa Türk Tasavvuf Müziği ve Mevlidhanlar Derneği Korusu
(<https://www.manisadenge.com/haber-mevlidhanlardan-buyuk-etkinlige-davet-80777>)

Şekil 18: Manisa Türk Tasavvuf Müziği ve Mevlidhanlar Derneği Mevlidhanları
(<https://www.manisadenge.com/haber-mevlidhanlardan-buyuk-etkinlige-davet-80777>)

Şekil 19: Manisa'da Hafızlar ve Mevlidhanlar Şöleni (<https://www.manisadenge.com/haber-mevlidhanlardan-buyuk-etkinlige-davet-80777>)

3.1.7. Sünnet, Düğün Geleneklerinde Dini Müziğin Yeri ve Önemi

Toplumumuzda geçmişten günümüze gelenekselleşmiş dini ritüeller içerisinde, sünnet, düğün, nişan, gelin alma, gibi merasimlerde mevlid okutma ve dua merasimleri yapılmaktadır. Manisa'da bu tarz cemiyetlerde mevlid okunması ve hayır sofraları kurulması da gelenektir. Sünnet merasimlerinde bazen tasavvuf müziği, ilahi gruplarının yer alması gibi programlar da son yıllarda görülmektedir. Yapılan dini sohbetlerin ardından, mevlid okunur. Kuran-ı Kerim ve dualarla cemiyetler tertip edilir. Düğün merasimlerinde sofralar kurulup, yemek ikram edilir. Yemek esnasında mevlid okunup dua edilir. Gelin alma merasimlerinde kız evinden dualarla ve tekbirlerle yola çıkılır. Gelin alma merasiminden sonra damat evine gelindiğinde de yine dualar yapılır, kurbanlar kesilip, mevlid okunur. Yapılan hayır ve duaların bereketine inanılır.

3.1.8. Ölüm İle İlgili Adet ve İnanışlar

İnsan hayatının doğumunda ve evliliğinde var olduğu gibi, ölümünde de birçok inanç ve adetin yaşatıldığı gelenekler vardır. Bazı belirtiler, ölümün işareti sayılır. Örneğin Manisa'nın bazı bölgelerinde cuma vakti köpek uluması, çocuk ağlaması, baykuş sesi gibi belirtiler, halk inancına göre ölüme delalet etmektedir. Ölen kişinin ayakkabıları kapı dışına bırakılır. Bu işaret, o evde cenaze olduğunu gösterir. Defnetme işlemleri bitene kadar evin kapısı açık tutulur. Bazı yerleşim yerlerindeki adete göre, evdeki tüm aynaların üzeri örtülür veya ters çevrilir.

Cenazenin gömülmesinden sonra taziye için gelenlere ikramda bulunulmaz, ayakkabıları çevrilmez. Ölümün üçüncü günü irmik helvası yapılıp dağıtılır. Yedinci günü lokma dağıtılır, kadınlar tarafından yetmiş bin Kelime-i Tevhid çekilir. Bazı bölgelerde cenaze evine taziye için gelenler yemekleriyle gelirler, buna halk dilinde "Erene gitmek" denir. Kırk gün veya elli iki gibi sayılı günlerde lokma dökülür, yakınlarına ve komşularına hayır ikramlarında bulunulur, mevlit okutulur. Kelime-i Tevhid çekilir. Bu mevlidlerde ölümle ilgili kasideler ve ilahiler okunur. (Manisa Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024)

3.2. MANİSA'DA DİNİ MÜZİĞE YÖN VERENLER

Manisa, Türkiye'nin zengin tarih ve kültür mirasına sahip bir şehridir. Bu şehirde tasavvuf geleneği de önemli bir yer tutar ve tarihi boyunca birçok tasavvuf alimi yetişmiştir.

3.2.1. Manisalı Hasan Kenzî Efendi:

Bazı kaynaklara göre ayaş'ta doğduğu rivayet edilir. Ancak Safâyî onun Alanya'da dünyaya geldiğini söyler. Ömrünün çoğunu Manisa'da geçirdiği için Manisalı Hasan Kenzî Efendi diye tanınmıştır. Ayrıca Kenzî-i Rûmî diye de bilinir. Hasan Kenzî, ilk öğrenimini tamamladıktan sonra sonra İstanbul'a giderek Koca Mustafa Paşa Sünbülî Âsitânesi şeyhi Mehmed Alâeddin Efendi'ye intisap etti. Daha sonra bağlı bulunduğu şeyhi tarafından, Manisa'ya gönderildi. Manisa merkezde bulunan Ulucami, Hafsa Sultan ve Ali Bey camilerinde vaizlik yaptı. Şehrin dışında yaptırdığı tekkesi bir müddet sonra tahrip olduğu için 1110 (1698) yılında Aynî Ali Sultan Türbesi'nin yakınında tekkesini yeniden inşa ettirdi. Bir süre de Aynî Ali Zâviyesi'nde zâviyedâr olarak hizmet gören Hasan Kenzî vefatında kendi tekkesinin hazîresine defnedildi. Şair ve bestekâr olarak da tanınan Hasan Efendi'nin Kenzî mahlasıyla ve hece vezninde yazdığı şiirlerine yazma şiir mecmualarında rastlanmaktadır. (İslam Ansiklopedisi, 2024).

Hasan Kenzî Efendi, sâdece bir bestekâr olarak kalmamış, mûsikî nazariyatı ile de ilgilenmiş ve bir "edvâr" kitabı yazmıştır. Ne yazık ki bu eser günümüze kadar ele geçmemiştir. Bugüne ulaşan eserlerine bakılırsa, mûsikîmizin bütün inceliklerini

vâkıf olduğu görülür. Nitekim, İtrî gibi bir dehânın, Hasan Efendi'nin bir nutkunu bestelemesi O'nun büyük bestekârlar arasında hürmet edilen bir zât olduğunu gösterir. Bestelerinden birçoğu maalesef günümüze intikâl edememiştir. Sadeddin Nüzhet Ergun meşhûr Antoloji'sinde sâdece sekiz bestesine âit güfteleri kaydetmiş ancak bunlardan sâdece şu eserlerin notası bugüne ulaşabilmiştir:

1. Bestenigâr - Evsat - Tevşih - Candan âşık oldum vechin gülüne
2. Bayâtî - Düyek - İlâhi - Aldın mı safâ ile musaffâ haberin sen
3. Bayâtî - Evsat - Tevşih - Düşelden derdine yokdur karârım yâ Resûlallah
4. Hüseyinî - Düyek - İlâhi - Cânân ilinin güllerinin bağı göründü
(<http://nagmeiask.blogspot.com/2015/06/kenzi-hasan-efendi.html>)

3.2.2. Hüseyin Kemal Efendi

1296/1880 tarihinde Manisa'da doğmuştur. Babası Manisa'lı Beyzade Nuri Efendidir. Annesi H. Rüşdi Efendinin kızı Fatıma hanımdır. Küçük yaştan itibaren tekkede yetişmiştir. Şems-i İrfan mektebinde Arapça ve Rüşdiye'de Din Dersleri öğretmenliği yapmıştır. 1334/1918'de dedesi ve efendisi H. Rüşdi tarafından hilafetnamesi hazırlanarak merasimle kendisine verilmiştir. Bir sene sonra dedesinin vefatı üzerine posta oturmuştur. Tekkelerin kapanış tarihine kadar (1925) bu görevine devam etmiştir. H. Kemal _Efendi, alim, arif ve kamil bir insandır. İbrahim Çelebi Camii'nin cuma hatipliği ve vaizliğini yapmıştır. Vefatına kadar hiçbir ücret talep etmeden bu görevine devam etmiştir. Hutbe ve vaazlarını yazılı olarak biryere toplamıştır (Okumuş, 1993).

3.2.3. Bestekâr Müftü Alim Efendi

1874 yılında Manisa'da dünyaya geldi. Manisa'nın XIX. Yüzyılda yetiştirdiği din bilginlerindendir. Âlim Efendi aynı zamanda bestekar ve neyzenidir. Mütevaziliği ve çeşitli ihmaller sonucunda çürümüş çok az eseri bulunmaktadır. Müzik alanında eğitim aldığı ilk hocası Manisalı Kadızâde Âsım Molla'nın öğrencisi Çerkez Hâfız Mehmed Efendi' dir. Bu alandaki bir diğer hocası da şair, neyzen, hânende ve bestekâr Manisa Rifâî Dergâhı şeyhi Hasan Rüşdü Dede' dir. Ayrıca dinî eserler bestekârı, Çorapçı Ahmed Efendi olarak bilinen Ahmed Esat Uğurlu, Manisa Müsellim Camii müderrislerinden Hacı Mûsâ Efendi ile talebesi Kasapzâde Ahmed Efendi, Ali Asgar Efendi, Âlim Efendi'nin yeğeni, Manisa Mevlevîhânesi na'thanı ve

neyzeni Hâfız Mehmed Efendi beraber meşkettikleri ve kendilerinden faydalandığı kişiler arasındadır. Bilinen başlıca eserleri arasında, bir kâr-ı nâtık, iki beste, bir aksak semâî, iki şuşul ve beş vardır. Müftü Alim Efendi, Milli Mücadele tarihinde önemli bir yere sahiptir. Akhisar ve Balıkesir cephelerinde, Üçüncü ve Beşinci Balıkesir Kongrelerinde de önemli görevler üstlenmiştir. Kurtuluş Savaşından sonra Manisa Müftülüğü yapmıştır. 13 Aralık 1930 tarihinde, 56 yaşında vefat etmiş ve Manisa Çatal Mezarlığı'na defnedilmiştir. (Gülmez, Bilgi, 2020). Başlıca eserleri şunlardır:

Rast - Akbele'l Bedrû Aleynâ Vahtefet Minhûl-Büdûr

Hicaz - Ba Selam Devrikebir It Hep Makamata Bu Gün

Rast - Cüd Bi Lûtfek ya İlahi Mencehu Zadün Kalil

Eviç - Çün Sana Gönlüm Müptela Düştü

Şehnaz - Gerçi Ol Şeh Naz Ederse Gönlümüz Mahzun Olur

3.2.4. Birrî Mehmed Dede Derviş Mehmed Çelebi

Attar Birri olarak bilinir. Doğum tarihi H. 1080 / M. 1669 olarak kaydedilmiştir, vefat tarihi ise H. 1128 / M. 1715'tir. Mevlevîhâne haziresine defnedilmiş olmasına rağmen, günümüzde mezarı bulunamamaktadır. Attar Birrî'nin Divanı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Rasih Erkul tarafından doktora tezi olarak incelenmiş ve Manisa Valiliği tarafından basılmıştır. Ayrıca, Attar Birrî'nin Bülbülüyye adlı eseri de Dr. Vicdan Özdingiş ve Dr. Adnan Çağlı tarafından Akademi Yayınları arasında yayınlanmıştır. Bu eserler, onun edebi mirasının önemli bir parçasını oluşturur ve onun önemli bir şair ve yazar olduğunu gösterir. (Manisa Kulis Haber)

3.2.5. Hasan Rüşdi Efendi:

H. Rüşdi Efendi 1250/1834'de Manisa'da doğmuştur. Hasan Efendi, ilim ve fazileti ile herkese kendini sevdirmiştir. Sesinin çok güzel olduğu ve iyi ney üflediği bilinmektedir. Hasan Rüşdi Efendi aynı zamanda şairdir. H.Rüşdi Efendi altmışiki yıl tekkede şeyhlik yapmıştır. 1335/1919'da Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

3.2.6. Ahmed Vehbi Efendi:

Rifai Tekkesinin Kurucu Şeyhi Ahmed Vehbi Efendi Antakya'da doğmuştur. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber 1249/1833'de Manisa'ya geldiği ve bu tarihte takriben kırk yaşlarında olduğuna göre, muhtemelen 1209/1793'de doğduğu bilinmektedir .(Okumuş N, 1993)

3.2.7. Hafız Fahri Kanel

1930 yılında Bursa Yenişehir Karasıl Köyü'nde dünyaya gelen Hâfız Fahri Kanel on bir buçuk yaşında hâfız olmuştur. 1942-1949 yılları arasında Fâtih medreselerinde Nakşî Şeyhi Hacı Muhammed Necâti Efendi'den Arapça dersleri almış ve bir müddet hocasına asistanlık yapmıştır. İstanbul'da Nuri Osmaniye'de Hâfız Hasan Akkuş'un kapısını çalarak tashîhi hurûf derslerine başlamıştır. Bu sırada Hâfız Hasan Akkuş tarafından geçici görev yapmak üzere İstanbul'da İstiklâl Caddesi'nde Firuzağa Câmii'ne yerleştirilmiştir. İstanbul Sultan Ahmet Câmii baş imamı ve bestekâr Saadeddin Kaynak ile Edremit'te bir mevlid esnâsında karşılaşmış ve kendisiyle mûsikî derslerine başlamıştır. Aynı dönem Saadeddin Kaynak'ın yanından ayrılmayan öğrencisi Hâfız Tâhir Karagöz ile tanışmıştır. Saadeddin Kaynak ile diz dize oturarak mûsikî dersleri alan Hâfız Fahri Kanel öğrendiği mûsikî inceliklerini büyük bir titizlikle mevlid icrâlarına yansıtmış ve dinleyenlerin kalbinde derin izler bırakmıştır. 1962 yılında Manisa Hâtuniye Câmii'nde Bekir Sıdkı Sezgin ve İsmet Yazar'ın birlikte icrâ ettikleri bir mevlidde Hâfız Fahri Kanel, Kur'ân-ı Kerim okumuş ve sesiyle Bekir Bey'in dikkatini çekmiştir. Hulûsi Gökmen ve Hâfız Tahir Karagöz ile usûl dersleri çalışmıştır. 1969 yılında İmar ve İskan Bakanlığı'nda görev almış, 1981 yılında emekli olmuştur. 1986 yılında Manisa İmam Hatip Lisesi'nde dini mûsikî hocalığı yapan Hafız Fahri Kanel, 1990'da Manisa Türk Tasavvuf Mûsikîsi ve Mevlidhânlar Derneği'nin kurucularındandır. (Kaşıkçıoğlu, 2014) Hafız Fahri Kanel, Manisa'da dini musiki çalışmalarına büyük katkılar sağlamış, merkezde ve ilçelerde, din görevlilerine ezan, mevlid, makam ve nazariyat dersleri vermek suretiyle bir çok talebe yetiştirmiştir. Manisa'ya bağlı ilçelerde tasavvuf müziği koroları kurmuş, konserler icra etmiştir. Birikimi ve tecrübeleriyle bir çok din görevlisinin dini musiki konusunda ufkunu genişletmiştir. Yaşı

ilerleyince sağlık problemlerinden dolayı asıl memleketi olan Bursa'ya yerleşen Hafız Fahri Kanel, 03.03.2020 tarihinde vefat etmiş olup, Bursa'ya defnedilmiştir.

Şekil 20: Hafız Fahri Kanel Yönetiminde Manisa Kula İlçe Müftülüğü Tasavvuf Müziği Korosu 2002 (Kula Müftülüğü Arşivi)

3.3. MANİSA'DA FAALİYET GÖSTEREN TASAVVUF MÜZİĞİ KOROLARI

Dini müzik, dinleyicilere moral destek sağlayabilir ve ruhsal gelişimi teşvik edebilir. Dinleyiciler, müziğin melodisi ve sözlerindeki mesajlar aracılığıyla cesaret ve umut bulabilirler. Bu, dini müziğin stresle başa çıkma, iç huzur bulma ve yaşamın zorluklarıyla başa çıkma yeteneğini artırabilir. Dini müzik, toplumsal değişim ve aktivizmi teşvik etmek için de kullanılabilir. Bazı dini müzik türleri, sosyal adalet, barış ve insan hakları gibi konuları ele alır. Bu tür müzikler, dinleyicilere toplumsal sorunlara duyarlılık kazandırabilir ve onları harekete geçirmeye teşvik etmektedir. Bu nedenle Manisa ilinde ve ilçelerinde tasavvuf müziği koroları oluşturulmuştur. Korolar oluşturulurken müzik kabiliyeti olan insanlar arasından seçmeler yapılarak belirlenir. Genellikle din görevlilerinden ve müzik kabiliyeti olan, müziğe gönül vermiş insanlardan oluşan korolar, dini günler, haftalar ve aylarda konserler icra etmektedirler. Koroları çalıştıran ve yöneten şefler önderliğinde ilahiler, salavatlar ve kasideler bazen solo, bazen koro eşliğinde icra edilmektedir. Manisa'da faaliyet gösteren dini musiki koroları şunlardır.

- 1- Türk Tasavvuf Müziği Hafızlar ve Mevlidhanlar Derneği Korosu
- 2- Manisa Din Görevlileri Derneği Tasavvuf Müziği Korosu
- 3- Manisa Musiki Cemiyeti Tasavvuf Müziği Korosu

- 4- Şehzadeler Belediyesi Tasavvuf Müziği Korosu
- 5- Kula Müftülüğü Tasavvuf Müziği Korosu
- 6- Turgutlu İlçe Müftülüğü Tasavvuf Müziği Korosu
- 7- Soma Belediyesi Musiki Derneği Tasavvuf Müziği Korosu
- 8- Akhisar Sanat Dostları Derneği Tasavvuf Müziği Korosu
- 9- Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tasavvuf Müziği Korosu
- 10- Demirci Belediyesi Tasavvuf Müziği Korosu
- 11- Kırkağaç İlçe Müftülüğü İlâhi Korosu
- 12- Alaşehir İlçe Müftülüğü Tasavvuf Müziği Korosu
- 13- Manisa İmam Hatip Mezunları ve Sevenleri Derneği (MİSDER) Korosu

Şekil 21: Manisa Demirci Tasavvuf Müziği Korosu (Manisa Demirci Belediyesi Fotoğraf Arşivi)

Şekil 22: Şehzadeler Belediyesi Tasavvuf Müziği Korosu, Manisa Lale Salonu Kültür Merkezi (Şehzadeler Belediyesi Arşivi)

Şekil 23: Şehzadeler Belediyesi Tasavvuf Müziği Korosu, Manisa Rum Mehmed Paşa Bedesten Naikah Salonu (Şehzadeler Belediyesi Arşivi)

Şekil 24: Şehzadeler Belediyesi Tasavvuf Müziği Korosu, Köprübaşı Belediyesi Konferans Salonu (Şehzadeler Belediyesi Arşivi)

SONUÇ

Müzik, kültürün ve toplumun önemli bir parçasıdır ve pek çok yönden topluma katkı sağlar. Bu katkılar, sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında incelenmiştir ve çeşitli disiplinlerden araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Müzik, bir toplumun kültürel kimliğinin temel bir bileşenidir. Belli bir coğrafi bölgeye, etnik gruba veya tarihi döneme ait müzikal formlar, o toplumun değerlerini, inançlarını ve deneyimlerini yansıtarak kültürel zenginliği artırır. Müzik, insanları bir araya getirir ve toplumsal bağları güçlendirir. Konserler, festivaller ve diğer müzik etkinlikleri, insanların ortak bir amaç etrafında bir araya gelmelerini sağlar. Müzik, insanların ortak bir dilde iletişim kurmalarını sağlar ve toplumsal dayanışmayı teşvik eder. Müzik, sosyal mesajları iletmek ve toplumsal değişimi teşvik etmek için güçlü bir araçtır.

Dini müzik, bir toplumun kültürel kimliğinin önemli bir parçasıdır. Müzik, belirli bir dinin veya etnik grubun tarihini, değerlerini ve deneyimlerini yansıtabilir. Bu nedenle, dini müzik gelenekleri, bir toplumun kültürel mirasını korumasına ve aktarmasına yardımcı olur. Dini müzik, dinî öğretileri ve değerleri aktarma amacıyla kullanılabilir. Özellikle geleneksel toplumlarda, dini müzik aracılığıyla dinî bilgi ve kültürel miras nesilden nesile aktarılır. Dini müzik, dinî ritüellerin ve ibadetin bir parçası olarak kullanılır. Örneğin, dua zamanlarında veya dini bayramlarda özel müzikal etkinlikler düzenlenir ve bu, dinî deneyimin derinleşmesine katkı sağlar. Bu faydaların anlaşılması, dini müziğin toplum içindeki önemini ve işlevlerini anlamamıza yardımcı olur ve bu müziğin kültürel, sosyal ve psikolojik boyutlarına dair daha kapsamlı bir bakış sunar.

Manisa'da dini müzik çalışmaları ve gelenekleri, genellikle İslamî ilahiler ve Mevlevi müziği gibi öğeler üzerinde yoğunlaşır. Osmanlı döneminde Mevlevi tarikatının önemli merkezlerinden biri de Manisa'dır. Bu nedenle Mevlevi müziği, sema ayinleri ve ilahi türlerinde Manisa kültüründe önemli bir yer tutar. Manisa'da, geniş bir yelpazede tasavvufi müzik geleneği bulunur. İslamî ilahiler ve tasavvuf müziği, özellikle dini bayramlar, özel günler ve toplumsal etkinliklerde icra edilir.

Ramazan ayında Manisa'da düzenlenen çeşitli etkinliklerde dini müzikler ve ilahiler önemli bir yer tutar. Bu etkinlikler genellikle cami avlularında veya toplu açık alanlarda gerçekleştirilir. Manisa'da dini müzik geleneği, genellikle Türk Müziği makamlarıyla icra edilir. Bu icra tarzları da Türk Müziği usulüne ve kurallarına uygun ritm özellikleri taşır. Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in doğum günü kutlamaları, mübarek günlerde, gecelerde mevlidhanlar tarafından icra edilen mevlid programları da, Manisa'da özel olarak düzenlenen etkinlikler arasındadır. Bu etkinliklerde, özel olarak seçilmiş ilahiler ve dini müzik eserleri icra edilir. Manisa'da dini müzik geleneği, geniş bir kültürel mirasın parçası olarak hem geleneksel hem de çağdaş biçimlerde yaşatılmaktadır. Bu müzikler, toplumsal birlikteliği, dini duyguları ve manevi atmosferi pekiştiren bir rol oynar.

Bu çalışmamızda, Manisa ilinde dini müzik geleneğinin geçmişten günümüze kadar geldiği süreç tespit edilmeye çalışılmış, dini müziğin içerikleri hakkında yapılan çalışmalar incelenmiştir. Dini müzik kültürünün tarihsel seyri ele alınmıştır. Manisa, Türkiye'nin önemli kültürel ve tarihi mirasa sahip bir şehridir. Şehirde geçmişten günümüze, dini müzik gelenekleriyle ilgili bir çok çalışma yapılmıştır. Manisa'da düzenlenen kültürel etkinlikler ve festivallerde dini müziklerin ve geleneklerin yaşatılması ve tanıtılması için icra edilen özel programlar yerinde incelenip gözlemlenmiştir. Şehirdeki camilerde veya dini vakıfların organizasyonlarında dini müzikleri icra etmek amacıyla kurulmuş korolar veya topluluklarla görüşme sağlanmıştır. Üniversiteler veya kültürel kuruluşlar tarafından yapılan, dini müziklerin tarihi, kültürel önemi ve icra şekilleri üzerine akademik araştırmalar incelenmiştir. Çalışmamız süresi içerisinde yaptığımız ziyaretlerle, tarihi camiler, mevlievihane, cemevleri ve bu mekanlarda yapılan dini ritüeller gözlemlenmiştir. Manisa'da dini müziklerin tanıtımı ve icrası amacıyla düzenlenen konserler ve dinletiler, bu geleneğin yaşatılmasına büyük katkı sağladığı gözlemlenmiştir. Şehirde varlığını sürdüren kültürel kuruluşlar ve yerel medya aracılığıyla dini müzik içerikli kitaplar, makaleler, yayınlanmış cd ler veya dijital içerikler araştırmalarımıza katkı sağlamıştır. Elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda bu tür çalışmaların, Manisa'nın dini müzik geleneğinin yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması için önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Altınbilek, Cemil, “*Manisa Entekkeli Dergâhı ve Rifâilik Üzerine*”,2024
- Ateş, Erdoğan, “*Türk Din Musikisinde Ezan*”, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S, 33, s, 163 - 179, Isparta, 2014.
- Demirtaş, Yavuz. “*Türk Din Musikisi Formları*”. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 14/1, Elazığ, 2009.
- Dörtbudak, Mehmed Veysi, “*Tarihten Günümüze Manisa Mevlevileriyle Bir Yolculuk*”, Sümam Yayınları, Dünya Mevlana İzleri, Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Serisi 2, s, 103 - 119, 2010
- Gülmez, Nurettin, Bilgi Nejdett, “*Bir Kuvayi Milliyeci Olarak Manisa Müftüsü Alim Efendi*”, Ankara, 2020
- Kaşıkcıoğlu, Mustafa Efe, “*İzmir ve Manisa'daki Son Dönem Önemli Mevlidhânlar*”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2014.
- Manisa Valiliği, Kültür Yayınları, 2012.
- Manisa Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Gelenek ve Görenekler, 2024
- Mustafayev, Beşir, “*Adriyatik'ten Çin Seddine Uzanan Nevruz Geleneği*”, Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi, Cilt, 2, s, 60 - 73, Türkiye, Temmuz, 2013.
- Okumuş, Necdet, “*Manisa Rifâi Dergâhı (Entekkeliler)*”, Sanat Tarihi ve Tasavvuf Tarihi Açısından Bir İnceleme, Kubbealtı Akademi Mecmuası, 1993, cilt: XXII, sayı: 4, s. 65-73
- Özcan Nuri, “*XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Dînî Mûsikî*”, , cilt: VI, sayı: 34, s. 564-574, Yeni Türkiye, 2000.
- Revnakoğlu Server Cemaleddin, “*Kutb-i Nâyî Şeyh Osman Dede ve Mi“râciyesi*”, Yeni Türkiye Dergisi, c. 2, sayı: 14, İstanbul,. 1954

Sargın Yasemin, "*Epigrafiik Belgeler ve Antik Edebi Eserler Işığında Magnesia ad Sipylum*", Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cumhuriyet Armağan Sayısı, S, 439-453, Manisa, 2020.

Sonyıldırım, Şahin, "17. Yüzyılın İlk Yarısında Mmanisa", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih, Yeniçağ Tarih Anabilim Dalı, Yükseklikans Tezi, Ankara, 2007.

Uygun, Mehmet Nuri , "*Tasavvuf Mûsikîsinden İki Salât*", Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, 2014

İnternet Kaynakları

(<http://cemilaltinbilek.com/>, Erişim Tarihi: 12.11.2023)

(<http://www.manisakulturturizm.gov.tr/TR,72962/tarihce.html>).(Er. Tar: 01.12.2023)

<https://www.frmtr.com/alevi-kulturu/5196812-turkiyede-bulunan-cemevleri.html>,
Erişim Tarihi: 05.06.2024

(<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ahmet-alim-efendi-1874-1930/?pdf=6002>)

(<https://islamansiklopedisi.org.tr/hasan-kenzi>, Er.Tar. 16.02.2024)

(<https://islamansiklopedisi.org.tr/din>, Er.Tar. (27.06.2024)

<https://manisa.ktb.gov.tr/TR-72971/gelenek-ve-gorenekler.html> (28.05.2024)

<https://www.manisakulishaber.com/manisanin-mevlevileri>,Erişim Tarihi, 14.05.2024

<https://islamansiklopedisi.org.tr/mevleviyye> (Erişim Tarihi: 26.07.2024)

<https://guzelsanatlar.ktb.gov.tr/TR-3706/mevlevi-ayini.html> (Er. Tar: 27.07.2024)

ÖZGEÇMİŞ

Kula İmam Hatip Lisesini bitirdikten sonra 1995 yılında Diyanet İşleri Başkanlığında İmam-Hatip olarak Bolu’da fiilen göreve başladı. 2003 yılında Manisa Merkez Hatuniye Camii Müezzini olarak tayin oldu. 2008 yılında Ankara’da Diyanet İşleri Başkanlığı Tasavvuf Musikisi Korosuna seçildi. 2009 yılında Ege Üniversitesi Devlet Türk Müziği Konservatuvarı Ses Eğitimi Bölümünü kazandı. Diyanet Eğitim Merkezlerinde “Ezanı Güzel Okuma ve Makam Kursları”nda formatör eğitmenlik yaptı.

2010 yılında Bornova Müftülüğü Tasavvuf Musikisi Korosunu, 2011 yılında Manisa İmam-Hatip Lisesi Mezunları Derneği Korosunu ve Manisa Hafızlar ve Mevlidhanlar Derneği Tasavvuf Musikisi Korolarını kurdu ve konserler icra etti

2015 yılında Şehzadeler Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü’ne personel olarak atanarak kurum değişikliği yaptı. Şehzadeler Belediyesi Korusu ve Şehzadeler Çocuk Korusu Şefi olarak musiki çalışmalarının yanısıra “Ramazan İlahileri” adlı ilk tasavvuf musikisi albümünü yayınladı.

2018 yılında tekrar Diyanet İşleri Başkanlığı’na naklen atanarak Üsküdar Büyük Selimiye Camii’nde göreve başladı. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sanat Tasarım Ve Mimarlık Fakültesi Türk Müziği Bölümünden Türkiye’de ilk kez gerçekleştirilmiş olan “Hafız İsmail Coşar’ın Hayatı ve Ezan İcraları” konulu bitirme çalışması teziyle mezun oldu. İlk açılışında İstanbul Büyük Çamlıca Camii’nde 3 ay müezzinlik görevinde bulundu. İstanbul’da Din görevlilerinden oluşturduğu “Payitaht Tasavvuf Musikisi Korusu”nu kurdu ve iki yıla yakın koro ve repertuar çalışmaları gerçekleştirdi. Üsküdar’da Aziz Mahmud Hüdayi Hafızlık Kursu, Beykoz Kavacık Cami Tashihi Hurufu Kursu, Büyük Selimiye Camii Gençlik Merkezi gibi eğitim kurumlarında “Ezanı Güzel Okuma ve Dini Musiki Dersleri” hocalığı yaptı.

Üsküdar İlçe Müftülüğü bünyesinde çalıştığı dönem içerisinde, Büyük Selimiye Camii’ne Gençlik Merkezi, aynı zamanda 4-6 yaş Kur’an Kursu ve

Kreş” açılmasına vesile olup iki yıl boyunca burada Kur’an-ı Kerim, Ezan ve Dini Musiki dersleri vermiştir.1 Temmuz 2020 tarihinde Ege Üniversitesi Bilal Saygılı Camii ve Külliyesi İmam-Hatibi olarak İzmir İl Müftülüğü’ne atanmıştır. Evli ve 2 çocuk babasıdır.